

Kisgyőri Roland

AMIT SZABAD JUPITERNEK...

Koszovói gyakorlat, vajdasági elmélet

Bevezetés

2008. február 17-én Hashim Thaci, az egykori UCK¹ vezérből lett miniszterelnök kikiáltotta Koszovó függetlenségét, deklarációjával azonban nemcsak a szorosabban vett Nyugat-Balkánon, hanem egész Európában, sőt, azon túlmutatóan is merőben új helyzetet teremtett. Véget ért egyfelől az 1999, azaz a szerbek koszovói uralmát felszámoló 78 napos háború óta tartó állapot, melynek közzépontjában az ENSZ-protektorátus alatt lévő terület státuszának kérdése állt.

A tartomány a hatályos nemzetközi jogi rendelkezések meglehetősen sajátos, sokak által kifejezetten azzal ellentétben állónak tartott értelmezése mellett² kinyilvánította elszakadását Szerbiától, mely aktussal távolabbról szemlélve a helyi albán közösség 1912-es, az első Balkán-háborúban szertefoszló önállósulási reménye vált valóra³. Az új *status quo* egyet jelent azzal, hogy a népek – pontosabban a koszovói albánok – önrendelkezési joga erősebbnek bizonyult a határok sérthetlensége nemzetközi jogi elvénél, illetve, hogy Szerbiát az elszakadást elismerő hatalmak egyértelműen legyőztként kezelték, melynek gyakorlatilag nem lehetett beleszólása saját sorsának alakulásába. Szerbia határait tehát annak beleegyezése nélkül, az 1999-es koszovói háború „örökségként” változtatták meg.

Ez a „*vae victis*”-elven alapuló gyakorlat természetesen nem új Európa, közelebbről véve Közép-Európa világháborúban vesztes országai számára, mindazonáltal meglehetősen újszerű a jaltai világrend történetében. A változás ugyanakkor egy másik, valójában sokkal fontosabb dimenzióban is tetten érhető: a második világháború lezárásaként „megalkotott”, a győztes nagyhatalmak viszonylagos és törékeny konszenzusára épülő világrendnek egyszer s mindenkorra vége. Utóbbi akkor omlott össze, amikor Oroszország saját szerepét nagymértékben túlértékelve, a jaltai kártyát is kijátszva szembehelyezkedett az állandó ENSZ BT-tagok többségi véleményével, illetve amikor a második világháború nyugati győztesei, az USA, Nagy-Britannia és Franciaország összezártak, és rögtön a deklaráció másnapján elismerték Koszovót. Az Egyesült Nemzetek keretein belül természetesen nem ez az

első és minden bizonnyal még csak nem is az utolsó torzsalkodás, azonban egy ország határainak a fennálló nemzetközi jogrenddel szembeni⁴, ha úgy tetszik erőszakos megváltoztatása, amely az érintett felek (jelen esetben egyikük) beleegyezését teljességgel figyelmen kívül hagyja, először történik meg a második világháborút lezáró békerendszer óta.

Ez még akkor is igaz, ha minden, Koszovó függetlenségét elismerő politikai szereplő folyamatosan azt kommunikálja, hogy ez egyszeri, megismételhetetlen és sajátságosan egyedi eset, ami nem teremt(het) precedenst. Pedig teremt. És elsősorban azért, hogy az ellenzők folyamatosan napirenden tartva a témát, már Katalónia, Skócia, Dél-Tirol, Erdély, Dél-Szlovákia, Szicília és még ki tudja hány kisebbségi krízisszituációban érintett terület függetlenségét emlegetik, mint lehetséges „fenyegető” következményt. Ezzel viszont számos egyéb, ellenkező irányba ható tényező mellett az érintett és emlegetett területek egyikén-másikán új erőt és reménységet ébresztenek a kisebbséghez tartozókban helyzetük és lehetőségeik újragondolását illetően. Való igaz, ha már maga Putyin is Erdéllyel⁵ riogat, akkor a probléma jelentősebb és sokkal nagyobb vihart kavart, mint azt bárki is korábban gondolhatta volna.

A döntés ugyanis hosszabb távon tág lehetőséget teremt új és meglehetősen sikeres kisebbségpolitikai stratégiák alkalmazására. Itt elsősorban nem az erőszakos fellépésekre kell gondolni, hanem sokkal inkább a jelentős mértékben tudatosan koordinált albán népesedési politikára, illetve a koszovói albán közösségnek az örendelkezésért folytatott békés küzdelmére, mely során – a központi hatalom merev elzárkózására adott válaszként – politikai és civil társadalmi intézmények komplett struktúráját hozta létre, egyfajta alternatív világot felépítve.

Koszovó tehát amolyan „állandósult” beszédtemaként a kisebbség- és biztonságpolitika fókuszában maradt szerte a világon, annak ellenére, hogy a státuszának kérdése eldöntetett. Ennek, illetve – lévén az ország továbbra is az ENSZ, június 15-től az EU-misszió felügyelete alatt áll – „ellenőrzött” szuverenitásának immár az EU-tagországok több mint hetven százaléka⁶ által történt hivatalos elismerése abból a szempontból is alapvetően új helyzetet teremtett a Nyugat-Balkánon, hogy a második albán állam létrejöttével nemcsak egy jelentős etnikai feszültségekkel terhelt hosszú folyamat ért véget, hanem egyben egy új is kezdődött. Ez az új szakasz a békés multietnikus együttélés kísérlete lesz mind Koszovóban, mind pedig Szerbiában.

A koszovói etnikai arányok ismertek. Az azonban már sajnálatos módon nem kap elég, a politikai döntéshozói oldalt befolyásolni képes, elsősorban nyugat-európai és tengerentúli publicitást, megfelelő nyomatékosítást, hogy a jugoszláv konfliktus 1990-91-es kezdete óta olyan folyamatok erősödtek meg és gyorsultak fel, melyek gyökeresen alakították és alakítják át Szerbia Koszovón kívüli területei etnikai arányait. De hogyan is várhatnánk el a Nyugat iránymutatóitól, hogy a látókörüktől tá-

volabb eső területekre egyforma mértékben fókuszáljanak, ha egyfelől esetükben is hiányzik az egységes állásfoglalás és szemléletmód, másfelől pedig a magyarországi külpolitikai vonalvezetés Koszovó-megközelítése is megreked az általánosságok és hangzatos sablonszövegek szintjén, a nemzeti érdekérvényesítés pedig alárendlődik a mindenkori hatalmi-(kül)politikai játszmáknak?

Jelen tanulmány ezzel szemben arra tesz kísérletet, hogy Szerbia északi és volt déli tartományát egymásra hatásuk folyamatában, összefüggéseikben tárgyalja, kiemelve a Koszovó önálósulása adta lehetőségeket és veszélyeket, továbbá megpróbál arra a kérdésre is választ találni, hogy az új albán állam születésének időszakában az érintett nyugati és magyar politikai aktorok miért nem voltak képesek a két területet egységesen szemlélni és kezelni.

Történelmi párhuzam a demográfia tükrében

A koszovói státuskérdés rendezése már annak konkrét jelentkezése előtt szoros összefüggésben állt Szerbia másik tartományának, a Vajdaságnak a jövőjével. Utóbbi a maga 21.506 km²-es kiterjedésével több mint kétszer nagyobb Koszovónál (10.887 km²) és valamivel több, mint egynegyedét (28 százalékát) teszi ki a Szerb Köztársaság (2008. február 17. utáni) területének. Etnikai összetétele szintén meglehetősen heterogén, azonban míg Koszovóban a szerbek – a népesség öt százalékát adva – kisebbségben élnek, addig az északi tartományban ők alkotják a többséget.

A Vajdaság⁷ már évszázadok óta meglévő etnikai sokszínűsége egyfelől geopolitikai helyzetéből fakad, másfelől tudatos telepítési politika révén alakult ki. A török hódítás részben elnéptelenedett felvonulási területét, ahol a lakosság még zömében magyar volt, a Habsburgok vegyes összetételű lakossággal próbálták pótolni, előnyben részesítve a magyarokkal szemben a Birodalom számára megbízhatóbbnak tartott szláv népeket: a horvátokat, szlovákokat, ruténeket, valamint a török elől egyébként is északi irányba mozgó szerbeket. Utóbbiak egyedül az 1690 őszén lezajlott úgynevezett „Nagy Szerb Vándorlás” folyamán tízezrével költöztek Koszovóból és a környező területekről Magyarországra. A hozzávetőleg 30-40 ezer főre becsült népesség, melyet további hullámok követtek, elsősorban a Délvidéken, illetve Pest környékén telepedett le.

Ezzel szinte teljesen egy időben, a 17. század végén indult meg és tartott egészen a 19. század közepéig a részben magára hagyott és a töröknek kiszolgáltatott Koszovóba – és környékére – történő albán bevándorlás, amit egyfelől a szerb elvándorlás következtében előállt területmegüresedés, illetve az ebből következő kedvező gazdasági lehetőségek ígérete, másfelől az északi albán területek népességnövekedése, illetve az itteni lakosság ezzel is összefüggő elszegényedése indukált. A gazdasági és népesedési okok mellett valószínűleg politikai szándékok is előmozdíthatták az albán migrá-

ciót. A törökök az ekkor már javarészt vallást cserélt és muzulmánna vált albánokban hatalmi támaszt, egyben a szerbek meggyengítésének eszközét is láthatták.⁸

A fokozatos el- és bevándorlások, népességcserék természetesen nem múltak el nyomtalanul és megtették hatásukat: a 20. század elejére mind a Vajdaságban, mind pedig Koszovóban a korábbi többségi etnikum kisebbségbe került. Az arányok között azonban lényeges eltérés mutatható ki. Amíg ugyanis Koszovóban a szerbek a lakosságnak 1921-ben, az első lakossági összeírásakor csupán 20 százalékát (88 000 fő), az albánok pedig 65 százalékát (285 000 fő)⁹ tették ki, addig a Vajdaságban a világháború előtt a magyarok és szerbek aránya közötti eltérés csupán mintegy hat százalékpontra volt tehető. Levonható tehát a következtetés, hogy Koszovóban már az 1910-es évekre lezajlott a tartomány népességének kicserélődési folyamata, amely ekkorra gyakorlatilag – legalábbis békés eszközökkel – visszafordíthatatlanná vált. A Vajdaságra ebben az időben még sokkal inkább egyfajta multietnikus egyensúlyi állapot volt jellemző, ugyanis a három meghatározó nemzetiség, a magyarok, németek és szerbek aránya közel azonosnak volt tekinthető.

Természetesen változott a kép a Vajdaságot illetően közel egy évtized leforgása alatt, hiszen az első világháborút követően több tízezer magyar menekült el vagy költözött át az új határon túli anyaországba. Ennélfogva míg 1910-ben a hozzávetőleg 416 000 fős magyar etnikum a Délvidék lakosságának 27,7 százalékát adta és a szerbek aránya ekkor még csupán 34,1 százalékot¹⁰ (512 000 fő) tett ki, addig 1920-ban a Magyar Királyságtól a Szerb–Horvát–Szlovén Királysághoz csatolt Vajdaságban a magyarok lélekszáma már csak 380 ezer fő, míg a szerbeké és horvátoké együttesen 503 ezer fő volt.¹¹ A németek számaránya keveset változott: 1910-ben a Délvidék lakosságának 21,6 százalékát adták 324 ezer fővel, tíz évvel később 330 ezer főt számláltak.

Koszovó és a Vajdaság közel egy időben vált a Szerb–Horvát–Szlovén Királyság, azon belül pedig Szerbia részévé. 1918 novemberében szerb csapatok szállták meg a Vajdaságot és fejezték be egyúttal Koszovó elfoglalását. Még ugyanezen hónap 25-én Újvidéken a szerbekből álló úgynevezett Nagy Nemzetgyűlés kimondta a Bánát, Bácska és Baranya Magyarországtól való elszakadását és a Szerb Királysághoz való csatlakozását. Koszovó esetében erre nem volt szükség: mint fegyver jogán szerzett – „visszafoglalt” – terület automatikusan vált Szerbia részévé.

Itt kell röviden szólni az el- vagy visszafoglalt kifejezés, illetve a mögötte lévő alapvető szemléletbeli különbség eredetéről. A szerbek ugyanis abból indulnak ki, hogy 1912-ben visszafoglalták az ekkor már közel ötszáz éve török fennhatóság alatt álló, eredetileg szerb területet. Szerbia egyébként a középkorban hozzávetőleg 250 évig birtokolta Koszovót, nagyjából az 1210-es évek közepétől 1455-ig, amikortól a törökök rendezkedtek be a tartományban. Az albán szempont, ami Koszovó történeti jogon való hovatartozást illeti, arra épül, hogy amikor a szláv-szerb törzsek a Kr. u. 7. században a Balkán-félszigetre érkeztek, majd ezt követően a 12–13. szá-

zad fordulóján elfoglalták a mai Koszovó területét, akkor az albánok (vagy elődeik) már ott éltek. A történetírás döntő részének mai álláspontja szerint ugyanis a koszovói albánok egy részének ősei az ókori illírek leszármazottai, vagyis őshonosok a vidéken.¹² Koszovó Szerbiáról való leválása, az úgynevezett „szerb Trianon” hasonlat ezért is erősen megkérdőjelezhető.

Az első világháború utáni nemzetközi jogi szentesítés egyik terület esetében sem váratott sokáig magára. Magyarországgal az 1920-ban megkötött trianoni békeszerződés rögzítette a Délvidék elcsatolását. Koszovó esetében a helyzet nem volt ennyire egyértelmű, ugyanis a szerb csapatok bevonulását követően azonnal fegyveres felkelés bontakozott ki. Az úgynevezett Kacak-mozgalom sorsa azonban hamar megpecsételődött, miután 1921 novemberében a nagyhatalmak rögzítették Albánia határait, mely révén Koszovó végérvényesen a délszláv állam része lett. Az ellenállást teljesen végül is csak három évvel később sikerült felszámolni, miután Ahmet Zogu, a későbbi albán király lepaktált Belgráddal.

1918-at követően tehát nagyhatalmi jóváhagyással egy új, addig soha nem létezett délszláv államalakulat jött létre, amely jelentős lélekszámú magyar, német, albán és számos egyéb (közel 75 000 román, 60 000 szlovák stb.) kisebbséget is magába foglalt. A világháborút lezáró békeszerződések részeként vagy azok kiegészítéseként kisebbségvédelmi szerződéseket hoztak létre, melyek betartatását azonban nemzetközileg egyáltalán nem garantálták, azokat az érintett országok belátására bízták. A felügyelet és a szankció hiánya az esetek zömében azt eredményezte, hogy a Monarchia legtöbb utódállamában a kisebbségek kifejezett kárvallottjai lettek az új rendszereknek, jogaik papíron maradtak. Lehetett ugyan panasszal fordulni a Népszövetséghez, de a petíciók zömének semmilyen fogamatja sem volt.

1919. szeptember 10-én a Szerb–Horvát–Szlovén Királysággal is megkötötték a kisebbségvédelmi szerződést, amely elvben az állam egész területére, így a Vajdaságra és Koszovóra is vonatkozott. A legfontosabb, a 9. cikkely hatálya alól azonban, amely a kisebbségek anyanyelvi oktatásának biztosításáról, továbbá a költségvetési támogatás faji, vallási és nyelvi kisebbségek oktatási és vallási célra fordított arányos elosztásáról rendelkezett, kivették az albánokat és a macedónokat, mivel ezen területek 1913. január 1-je előtt kerültek szerb fennhatóság alá.¹³ Ez a gyakorlatban azt jelentette, hogy míg a vajdasági magyarok (németek stb.) elvben, azaz papíron rendelkeztek a túlélés, a megmaradás eszközeivel – a szerb nemzeti szellemben történő nevelésre való hivatkozással viszont eltörölték a magyar történelem és kultúra tanítását, 1920 és 1938 között a szülői és nagyszülői név elemzése, azaz származásának a szerbek által történt megállapítása alapján kellett a gyerekeket iskolába íratni –, a koszovói albánokat nagyhatalmi jóváhagyással diszkriminálták. Egyértelműen megjelenik tehát a két újonnan szerzett tartomány egyes kisebbségeinek egymástól elkülönített módon való kezelése. Amíg azonban Belgrád a vajdasági magyarokban elsődlegesen kifelé húzó erőt látott, befogadásukért hosszú ideig

gyakorlatilag semmit sem tett¹⁴ és meglehetősen gyanakvással kísérte a közösség minden önszerveződésre utaló lépését, addig a koszovói albánok létéről igyekezett tudomást sem venni, sőt próbálta őket a lehető legnagyobb mértékben marginalizálni, illetve a tartomány etnikai viszonyait megváltoztatni.

Ezt a célt szolgálta az albánok földjeinek elvétele, a két világháború közötti időszakban hozzávetőlegesen 70 000 ember, azaz 13 000 szerb család – köztük a Magyarországról Jugoszláviába hazatért szerbek jelentős hányadának – betelepítése az albánoktól elvett földekre, melynek révén 1919 és 1928 között a szláv népesség aránya 24-ről 38 százalékra nőtt. De ugyancsak ezekhez a „technikákhoz” sorolhatjuk a tartomány 1929-es területi átszervezését, amikor Koszovót úgy osztották három részre, hogy az újonnan létrejövő igazgatási körzetekben a szláv többség biztosítva legyen.¹⁵ A szerb vezetés végül kísérletet tett az albán lakosság jelentős részének kitelepítésére. 1938-ban megállapodtak Törökországgal, hogy 200 ezer albánt, törököt és egyéb muzulmánt telepítenek át Anatólia gyéren lakott vidékeire, amolyan ütközőnek a törökök és a kurdok közé. A kitelepítés nagyjából 40 000 családot érintett volna, ellentételezéseképp a jugoszláv állam családonként 500 török fontot fizetett volna. Az „üzletet” kezdetben a Jugoszláv Királyság pénztelensége, később a második világháború kitörése hiúsította meg. Mindezek ellenére ebben az időszakban hozzávetőlegesen 90–150 ezer albán hagyta el Koszovót.¹⁶

A földbirtokok kisajátításával és az ezt követő betelepítéssel mint kisebbségpolitikai „eszközzel” a jugoszláv kormányzat természetesen a Vajdaságban is élt. Az 1920-as agrárreform által érintett kisajátított földbirtokok 49 százaléka volt magyar, 22 százaléka pedig német tulajdonban. A Magyarországgal határos 50 km széles sávban hadügyminisztériumi engedély volt szükséges a földek adásvételéhez. Nem nehéz kitalálni, a cél a magyar birtokrendszer gyökeres átalakítása, felszámolása volt. Ezekben a körzetekben nagy számban kaptak birtokot az első világháború szerb önkéntes katonái – az úgynevezett dobrovoljacok –, akik szemmel tarthatták a megbízhatatlannak tartott helyi lakosságot. A Vajdaságba hozzávetőlegesen 22 000 családot telepítettek be, ami nagyjából 100 000 főnek feleltethető meg. A telepítésekkel a színmagyar települések etnikai viszonyait kívánták megbontani.¹⁷

A jugoszláv állam magyarokkal kapcsolatos kisebbségpolitikájában ez az eszköz azonban a „liberálisabb” kategóriába tartozott. Ezen irányzat felfogása szerint, amennyiben a délszláv „egyensúly” a magyar határvidéken helyreáll, abban az esetben megadható a nemzetközi kisebbségvédelmi egyezményben foglaltak egy része. Létezett azonban olyan elképzelés is, amely a magyar etnikum Koszovóba vagy Macedóniába való teljes kitelepítésével kívánta a kérdést egyszer s mindenkorra megoldani.¹⁸ A második világháború kitörése után nem sokkal, 1940-ben aztán előkerül egy újabb változat is, nevezetesen a lakosságcsere gondolata. A magyar kormányzat azonban ekkor már a magyarlakta területek visszacsatolására törekedett és a lakosságcserét csupán a szórványmagyarok esetében vélte elgondolhatónak.

A két világháború közötti időszakban tehát a magyar, albán, német stb. kisebbségek, és nem a Vajdaság és Koszovó mint tartományok problematikájáról beszélhetünk, lévén esetükben a különállásnak a legcsekélyebb formája sem létezett, hacsak azt nem tekintjük valamilyen kiváltságnak, hogy a Vajdaságban 1927-ig nem tartottak községi választásokat, hanem a településeket kinevezett képviselők révén irányították. Ezen politika alapjául az 1921-es Szent Vitus-napi (vidovdani) alkotmány szolgált, amely a szerbek, horvátok és szlovének nemzeti egységéből indult ki, emellett a történelmi, törzsi, vallási és tartományi különbségeket is kizárta.¹⁹ Az alaptörvény tehát gyakorlatilag az egységes nemzetállam megteremtése mellett történelmi, s mint ilyenből, „természetesen” a kisebbségvédelmi szerződésben foglaltak is kimaradtak.

A második világháború alatti (állam)hatalmi változások alapvetően érintették mind a Vajdaság, mind pedig Koszovó sorsát, azonban egyik terület szempontjából sem bizonyultak tartósak. Az 1941-ben bekövetkezett uralomváltásokat mindazonáltal az addig hátrányos helyzetben lévő etnikumok, kiváltképp a magyar és az albán lakosság felszabadításként, régi álma beteljesüléseként élte meg. A Délvidék – nagyobbik része – „visszatért” Magyarországhoz, Koszovót pedig – ha nem is teljes kiterjedésében, egy keskeny északkeleti és délkeleti sávot leszámítva – újkori történelme folyamán először csatolták az albán anyaországhoz, amely 1939 óta történetesen olasz megszállás alatt állt. Az új vezetés megpróbálkozott „javítani” a hozzá került területek etnikai arányain: a Vajdaságból közel 25 000, zömében az első világháború után beköltözött, Koszovóból pedig mintegy 20 000 újtelepes szerbet²⁰ telepítettek ki.

A második világháborút követően a két terület, Koszovó és a Vajdaság sorsa meglehetősen hasonlóan, még több analógiát mutatva alakult. A Vajdaság egységes tartományként az 1947-es párizsi békeszerződés értelmében nemzetközi jogilag is ismét az újjáalakuló délszláv állam²¹ része lett. Valójában már két évvel korábban, 1945. szeptember 3-án a szövetségi állam tagköztársaságához, a Szerb Köztársasághoz csatolták Vajdasági Autonóm Régió néven, Koszovó-Metohija Autonóm Régióval egyetemben. Utóbbi esetében a határok az 1912–13-as állapotokat követték.

Ez a gyakorlatilag névlegesnek tekinthető, a valóságban inkább kulturális szintű engedményekben megnyilvánuló²² autonómia is egyet jelentett azonban a korábbi, a délszláv „nemzet” kívüli etnikum beolvadására, ellehetlenítésére irányuló politika jelentős enyhülésével. Koszovó esetében a látványos változás annak is betudható volt, hogy Titó Albánia csatlakozására is számított egy esetlegesen létrehozandó, jugoszláv vezetésű balkáni föderációban. A Sztálinnal való összeütközés után, 1948-ban aztán ismételen visszatértek a korábbi diszkriminatív „kisebbségpolitika”-hoz. A szerbek által dominált tikosrendőrség vette át az ellenőrzést Koszovóban, ami rendszeres zaklatásokhoz, bebörtönzésekhez és politikai gyilkosságokhoz vezetett a koszovói albán lakosság sérelmére egészen az ötvenes évek végéig.

Mindezt azonban csupán figyelmeztetésnek szánták, a „beilleszkedést” elősegítendő. A tartomány etnikai arányainak megváltoztatása érdekében Titó 1953-ban megállapodást kötött Törökországgal, melynek értelmében jelentős számú, „törökként” definiált, javarészt albán lakost telepítettek át Ázsiába. Becslések alapján 1945 és 1966 között nagyjából 240 000 „török” távozott Koszovóból és Macedóniából Törökországba.²³ A délszláv állam azonban ezen regresszív kisebbségpolitika mellett sem érte el célját. Az 1948-as népszámlálás Koszovóban 498 ezer albánt regisztrált, akik ekkor a tartomány 68 százalékát adták. Ez az arány – a kisebbséghez tartozók számának folyamatos emelkedése mellett (!) – 1953-ra 64 százalékra mérséklődik (524 ezer fő), hogy aztán 1961-re ismét megközelítse a 13 évvel azelőtti szintet (67%). A szerbek aránya ugyanezen időszakban – létszámuk folyamatos növekedése mellett – 24 százalékról (176 000 fő) 23 százalékra (227 000 fő) változik.²⁴

A Délvidék beilleszkedését az új rendszerbe több, a harmincas évek végéről, illetve a háború utolsó szakaszából „átörökölt” tehertétel nehezítette. Annak ellenére, hogy a magyar kisebbség tömeges kitelepítésére nem volt hivatalos előírás, a valóságban több ezzel kapcsolatos tervezet létezett. Az egyik legextrémebb elképzelés megfogalmazója, Vasa Cubrilović, az 1914-es szarejevói merénylet egyik résztvevője, aki 1945 után több miniszteri posztot is betöltött, már 1937-ben megfogalmazta az etnikailag „tisztá” Vajdaság és Koszovó koncepcióját.²⁵

Az elméletnél azonban sokkal fontosabbnak bizonyult a gyakorlat. Az 1942. januári razziára való hivatkozással, melynek során a magyar katonaság és csendősség a Sajkás-vidék és Újvidék körzetét kívánta a partizánoktól és csetnikektől megtisztítani, melynek azonban hozzávetőleg 3400, zömében szerb és zsidó származású polgári lakos is áldozatul esett, a bevonuló jugoszláv erők, konkrétan a szerb Népvédelmi Osztály²⁶ állambiztonsági csapatai, reguláris partizánalakulatok, a helyi szerb lakosság közreműködésével 1944–45 folyamán hozzávetőleg 40 ezer magyar nemzetiségű lakost gyilkoltak meg.²⁷ Mindez Tito felhatalmazásával és engedélyével történt. Az 1945–48 között működött 40 vajdasági internálótáborban²⁸ további több tízezer magyar és német nemzetiségű lakos vesztette életét. Lényeges különbséggént azonban – az áldozatok óriási arányától eltekintve – a magyar állam az 1942-es eseményekért a vezetőket – Feketehalmy-Czeydner Ferencet, Grassy Józsefet, Gaál Lajost stb. – felelősségre vonta és 11 csendőrtisztet elítélt, az áldozatok hozzátartozóinak pedig kártalanítást fizetett. A háború után a délszláv állam a főbűnösöket újra elítélte és kivégezte. A délvidéki népirtás ezzel szemben a mai napig tabunak számít Szerbiában, az elkövetők felelősségre vonása mindezig nem történt meg, az áldozatokat a vajdasági parlament is csupán erkölcsileg rehabilitálta.

A terület szláv dominanciája a második világháború után a német lakosság kollektív elűzésével vált meghatározóvá. Az elmenekült, kitelepített vagy meggyilkolt, elsősorban német és magyar családok házaiba a délszláv állam déli részéről származó szerb és montenegrói lakosságot költöztettek.

Mind Koszovóval, mind pedig a Vajdasággal kapcsolatban az 1945-ös, elsősorban papíron létező „autonómia”, illetve a valóságban meglévő jugoszláv dominancia kiváló példáját adja a karintiai horvát emigráció 1946. január 1-jén kelt emlékirata²⁹, amely Jugoszlávia válságának megoldási lehetőségeit elemezte, kiemelve, hogy Jugoszlávia nemzetközileg elismert határain belül minden *történelmi* országnak lehetővé kellene tenni, hogy szabadon nyilváníthassa ki akaratát jövőjének kialakításáról. Hozzáfüzték azonban, hogy a „történelmi jog” érvényesítését elméletben nem csupán az akkori Jugoszlávián belüli keretben tartják érvényesíthetőnek, hanem ezen államterületen kívül is. Ezzel gyakorlatilag a horvátok elszakadásának lehetőségére utaltak.

Úgy gondolták, hogy azok a viszonyok, melyek a Jugoszláv Föderatív Népköztársaságban uralkodnak, a polgárháború állandó meglétét jelentik befelé, kifelé pedig az agresszió politikáját. Mivel ez a helyzet ellentmond az *Atlanti Chartának*, a *Krimi Deklarációnak* és az *ENSZ Alapokmányának*, felvetették, hogy a világbéke érdekében ne ismerjék el nemzetközileg a kialakult helyzetet, illetve akadályozzák meg a történelmi népek komplett megsemmisítésére irányuló jugoszláv politika folytatását. Azt kívánták, hogy avatkozzanak be a nagyhatalmak, hogy megvalósulhasson a cél: a „számításba vehető” népek igazi akaratának figyelembevétele, jövőjük kialakítása érdekében. S hogy kikre is gondol az emlékirat az óhajtott négy, pártok és csoportok koalíciója által kormányzott, felállítani tervezett adminisztratív övezeten belül, természetesen kiderül: a horvát etnikai-történelmi vidékre (Horvátország, Szlávia, Bosznia, Hercegovina, Dalmácia, Fiume, Isztria) a szlovén tartományokkal, Szerbiára, Montenegróra és Macedóniára.

Hiába keressük tehát mind Koszovót, mind pedig a Vajdaságot. Ezen területek nem délszláv etnikumaival mint önálló, teljesen egyenjogú kisebbségi entitásokkal a valóságban senki – tehát még a titói ellenzék – sem számolt. Az írásnak az ellentétes viszonyok állandó meglétére, ha nem is egyfajta „állandósult puha polgárháborúra” vonatkozó jövendölése sajnos a későbbiekben beigazolódott. A balkáni korszaknak megfelelően javasolták még a térség államaiból az úgynevezett Duna–Adria Liga létrehozását, amely megeremthetné újra azt az egyensúlyt, melyet a Monarchia képviselt, és biztosíthatná a Balkán-félsziget nyugati partja népeinek összekapcsolását, melyek nyugati orientációját létérdeknek tartották. A Duna–Adria Államok Ligájában a horvátok, szlovének, montenegróiak és albánok aránylag jó megoldást találhattak volna problémáikra, a magyarokat viszont ebből az elképzelésből is kifejejtették.

Velük kapcsolatban ekkor más elgondolások léteztek. A telepítésügyi biztos, Streten Vukasavljevic lakosságcsere útján kívánta volna rendezni a Vajdaság helyzetét, annak érdekében, hogy a tartomány ne magyarosodjon el túlságosan. Ezért akár még területi kompenzációra is hajlott volna. Azonban amíg ő 80 000 fővel számolt, addig Vladimir Velebit külügyminiszterhelyettes már az összes, szerinte há-

romszázazres magyar kisebbség kitelepítésének lehetőségét is felvetette.³⁰ A két ország között 1946-ban aztán elvi megállapodás született 40 ezer fő önkéntes cseréjéről, melyet konkrét lépések azonban nem követtek.

Magyarországra végül menekültként vagy kiutasítva hozzávetőleg 65 000 magyar távozott. Az 1948-as jugoszláviai népszámlálás a Vajdaságban 428 000 magyart említ, mely etnikum ekkor a tartomány 26,13 százalékát adta, míg az 1945–1947-es földreform jelentős szerb betelepítéseinek eredményeképp ezen etnikum száma az 1940-es 593 000-ról 841 000 főre emelkedett.³¹ A tartomány etnikai viszonyainak erőszakos átalakításával a szerbek a korábbi vezető szerepüket nemcsak hogy megőrizték, de immár abszolút többségbe is kerültek. Mindezen folyamatok viszont épp abban az időszakban mentek végbe, amikor a korábban már említett Sztálin–Titó viszony elmérgesedése – Albánia mellett, amely szintén kitartott a szovjet generalisszimusz mellett – hazánkból is ellenséget kreált a délszláv állam számára. Ez azt is jelentette, hogy mind a vajdasági magyar, mind pedig a koszovói albán kisebbség csupán önmagára számíthatott. Természetesen ez a tény sem mentette fel Budapestet a felelősség alól, ami azért terheli, hogy amikor még tehetett volna, akkor sem tett szinte semmit a délvidéki magyarokért. Sőt: a sajkási mészárlás fölött egyenesen szemet hunyt.

Variációk autonómiára

A multietnikus Vajdaság és Koszovó sorsa azon felül, hogy bizonyos történelmi helyzetekből fakadó kihívásokra meglehetősen hasonló vagy azonos válaszokat adott, más területen is egyezést mutat: a két tartomány autonóm státusához vezető folyamat is nagymértékben hasonlóan alakult. Nagyjából 1,5–2,5 évtized telik el, amíg Jugoszlávia berkein belül a kisebbségi kérdés valamelyest kimozdul a holtpontról. Az 1963-as alkotmány az autonóm régió fogalmát autonóm tartományra cseréli. Ez azonban csupán látszólag jelentett könnyítést az ott élők számára. A tagköztársaságok jogait ugyanis – az „autonóm” területek rovására – bővítették. A Szerbiától való függés nőtt, ami maga után vonta föderációs szinten a politikai részvétel lehetőségének csökkenését.

A hatvanas évek végétől enyhülés következett be a központi kisebbségpolitikában, melynek folyományaként az 1974-es új jugoszláv alkotmány széleskörű, korábban soha nem látott autonómiát adott mind a Vajdaságnak, mind pedig Koszovónak. Az immár tartalommal megtöltött fogalom azt jelentette, hogy ezentúl a két tartomány közel azonos státuszt élvezett a többi tagköztársasággal, lehetőséget nyerve a szövetségi szintű képviselőre. Koszovó és a Vajdaság saját alkotmányt kaptak, és Szerbia részeként ugyan, de nagyjából egyenjogú föderális egységgé váltak. Ezt az ellentmondást azonban több okból sem kívánták felszámolni. Belgrád egyfelől korlátot kí-

vánt szabni a további önállósodásoknak – ezt a célt szolgálta a legfontosabb önálló tagköztársasági ismerv, az elméleti szecessziós jog megtagadása –, s ezzel együtt el akarta kerülni a koszovói szerb lakosság ebből fakadó esetleges frusztrációját, ugyanakkor gátat kívánt szabni a koszovói albán közösség meglévő Tirana-orientációja, s ezzel együtt az anyaországhoz való csatlakozási törekvése túlzott megerősödésének. A Vajdaság esetében hasonló „félelmeket” nem kellett táplálnia a jugoszláv vezetésnek. Budapest nem hogy nem ösztönözte a vajdasági magyarokat a Szerbiától való „elszakadásra” vagy bármiféle különállásra, hanem épp ellenkezőleg: Kádár 1956-ot követő legitimációs törekvésének egyik fontos elemeként a környező országokban tett körútja során kifejezetten lemondott a határontúli magyarokról, kiszolgáltatva őket a többségi országok degresszív kisebbségpolitikájának.

Titó 1980-as halálát követően azonban sajnálatos módon az 1974-ben meginduló pozitív változások, melyek az autonóm tartományok számára megteremtették a független köztársaságra és az önrendelkezésre törekvés legitim politikai alapjait³², hamarosan megakadtak. Célja, a délszláv állam népeinek egyensúlyára épülő jugoszláv identitás megteremtése, nem teljesült. Két folyamat zajlott ekkor párhuzamosan: a szerbek délről északra, a szövetségi állam legszegényebb vidékeiről (Koszovó) a gazdagabb, több munkalehetőséget ígérő területei (Belgrád, Vajdaság) felé történő vándorlása, amely a szerb politika radikalizálódásával, a nacionalista tendenciák felerősödésével társult.

1971 és 1991 között a koszovói albánok száma 916 000-ről több mint 1,5 millióra nőtt, azaz míg a terület autonómmá válásával nagyjából egyidőben annak 73, húsz évvel később már 81 százalékát adták. A tartományban élő szerbek körében ezzel épp ellentétes tendenciát lehet megfigyelni: a jelzett időszakban 228 000-ről (18 %) 194 000-re (9,9 %) fogyatkoztak.³³ A csökkenés tehát meg sem közelítette a szerb Tudományos és Művészeti Akadémia, pontosabban Dobrica Cosic író és politikus nevéhez köthető 1986-os memorandumban szereplő, erre az időperidusra vonatkoztatott 200 ezres számot. Cosic és köre egyébiránt az albánok által elkövetett „népirtást” vizionált, amely bár minden valóságalapot nélkülözött, kiválóan előkészítette a talajt Slobodan Milosevic számára.

Eközben a szerbség folyamatos betelepülésével a Vajdaság multietnikus arculata is változik, azonban a tartomány lakosságának majd 45 százaléka Tito alatt még mindig a kisebbségi nemzetiségek közül került ki, és az 1980-as évek elejére a Délvidéken hagyománnyá vált a kisebbségek békés egymás mellett élése.³⁴ Az 1981-ben még 384 000-es, a lakosság 19 százalékát kitevő magyarság a hivatalos kormányzati adatok alapján 1991-re 341 000-re, 17 százalékra csökkent. A Vajdaságot ekkor kétfélmillió fő lakta, melyek 56 százalékát a szerbek adták. A magyarokon kívül, az etnikai tarkaságot alátámasztandó, élt 3–3 százalék horvát és szlovák, 2–2 százalék montenegrói és román, 1 százalék rutén, valamint számos, egy százalék alatti egyéb kisebbség, köztük muszlim, albán, ukrán és roma.³⁵

A szerbek gyakorlatilag 1974 óta saját dominanciájuk helyreállítására törekedtek Szerbia tagköztársaságán belül. Ezen szándék a nyolcvanas évek második felétől kezdődően egyre erőteljesebben, Milosevic 1989-es hatalomra kerülését követően pedig nyílt formában is egybeesett a szerb politikai vezetés célkitűzéseivel. Miután Koszovón 1981-ben egy egyetemista tüntetésből kinőtt, általános, albán nemzeti jelszavakkal tarkított elégedetlenségi hullám söpört át, melynek következményeképp a tartományban néhány hónapra rendkívüli állapotot hirdettek ki, 1988-ban két népszerű albán vezető³⁶ félreállítása újabb demonstrációsorozatot indukált. A szerbek azonban eltökélten követték a köztársaság „egyesítésére” irányuló céljukat: 1989-ben megtiltották az albán nyelv hivatali használatát, centralizációs intézkedéseket vezettek be, majd az újabb demonstrációk nyomán második alkalommal, majd egy évre rá harmadszor is bevezették a rendkívüli állapotot. Utóbbi indokaként a koszovói albán képviselők által kikiáltott, Szerbiától elszakadni, egyben önálló jugoszláv tagállammá előlépni kívánó Koszovó Köztársaság (Republik Kosova) szerepelt, melyet Belgrád természetesen nem ismert el.

Újvidéken 1988 júliusában „mesterségesen”, azaz felülről irányítottan tüntetést szerveztek, mellyel gátolni igyekeztek a Vajdaság autonómia-törekvéseit. A szerb kommunista vezetés nacionalista elkötelezettségét erősítendő, illetve az autonómiát nem ellenző pártvezetők félreállítását előmozdítandó, a Milosevicsek által a helyszínre vezényelt koszovói szerbek és montegróiak – akiket a szervezők szendviccsel és joghurttal is elláttak – joghurtos poharaikkal megdobálták a pártbizottság épületét. A „joghurtforradalom” tüntetői által követelt alkotmánymódosítás – a „három részre szakadt” Szerbia egyesítése – 1990-ben be is következett, miután előbb az 1989. évi alkotmányfüggelékekkel korlátozták, majd egy évre rá részben fel is függesztették mindkét tartomány autonómiáját. A Vajdaság tehát – a kisebbségek nyelvhasználati jogának elvesztésével egyetemben – gyakorlatilag azt kapta „jutalmul”, amit Koszovó ellenforradalmároknak bélyegzett demonstrálói és tartományuk büntetésekként. A látszólagos szerb siker aztán az ismert drámai délszláv eseményekhez, majd Jugoszlávia széteséséhez vezetett.

A horvát és bosnyák területekről elűzött szerbeket Belgrád Koszovóban igyekezett letelepíteni, jelentős részük azonban Szerbia más területeit, egyebek mellett a Vajdaságot választották. A délszláv államból ezzel szemben 1993-ig mintegy 370 000 albán emigrált Nyugat-Európába.³⁷ Koszovó és a Vajdaság autonómiáját az 1992-es Milosevic-féle kisjugoszláv alkotmány nem állította helyre, de nem oldotta meg az albánok helyzetét az 1995-ös Daytoni rendezés³⁸ sem. Utóbbi ebből kifolyólag jelentősen hozzájárult a koszovói albánok addigi békés küzdelmének irányváltásához, egyben az UCK megerősödéséhez.

A két tartomány autonómiájának sorsa ettől kezdődően jelentősen szétválik. Koszovó a fegyveres harc mellett kötelezte el magát, melybe a szerb hadsereg és paramilitáns alakulatok által az albán lakosság ellen elkövetett mészárlások³⁹, a

Belgrádot foganat nélkül felszólító ENSZ-határozatok, illetve az eredménytelenül végződő, a feleket összebékíteni szándékozó Rambouillet-i tárgyalások után a NATO is bekapcsolódott. Az „Allied Force“ fedőnevű légi hadművelet 78 nap alatt lényegében eldöntötte Koszovó további sorsát. A szerb katonai alakulatok elhagyták a tartományt, amely ENSZ-protectorátus alá került, helyzetét a Biztonsági Tanács 1999-ben meghozott 1244-es határozata szabályozta. Koszovó irányításába a szerbeknek ettől fogva nem volt beleszólásuk, és bár a tartomány számára 2004-től sorra ajánlották az „autonómiánál több, függetlenségnél kevesebb” vezérelvet követő javaslatokat, Martti Ahtisaari ENSZ különmegbízott 2007. március 26-i, S/2007/168-as jelentése leszögezte, hogy a korábbi viszonyokhoz és állapotokhoz nincs többé visszatérés. Ez a gyakorlatban már a függetlenséget jelentette Koszovó számára, amely az eltelt nyolc év alatt időközben kiépítette a maga független intézményrendszerét.

A Vajdaság esetében az autonómia részleges helyreállítása a milosevicsi rendszer 2000. októberi bukását követően került sor. Az ekkor kezdődött kétéves törvényalkotási folyamat – élén az „Omnibusz”-törvénnyel, amely az egyes autonóm tartományi hatásköröket határozta meg – részben restaurálta az 1974-es viszonyokat. A 2006-os, legújabb szerb alkotmány valamelyest tovább bővítette a Vajdaság autonómiáját, melynek következtében a tartomány viszonylagos területi és pénzügyi önállósággal rendelkezik. A viszonylagosság a hatalmi ágak nyújtotta lehetőségek esetében a legszembeötlőbb. Ez konkrétan azt jelenti, hogy Belgrád továbbra sem engedélyezi a tartomány számára a törvényhozási, végrehajtási és igazságszolgáltatási funkciókat is magába foglaló önrendelkezés megvalósítását.

Az említett 2006-os alkotmány annak ellenére mindkét területtel foglalkozik, hogy Koszovó, melynek különleges autonómiáját külön törvényben kívánták az akkori folyamatoknak megfelelően szabályozni, ekkorra már *de facto* hét éve kikerült a szerb központi vezetés irányítása alól. Az alaptörvény ellenben esetükben olyan kitézelt is tartalmaz, amit a Vajdaságra nem vonatkoztat. Lényeges különbségként ugyanis a Vajdaságot Koszovóval ellentétben nem tekinti a szerb territórium integer részének.⁴⁰ A Koszovó-centrikusságot természetesen a 2006-ban már valós alternatívaként felmerülő elszakadás lehetősége motiválta, mindazonáltal az előbbi, a „lazább” kapcsolódási viszonyt feltételező megállapításból a Vajdaság számára számos lehetőség adódna az önrendelkezés újabb formáinak átgondolására. Ez már csupán a gazdasági fejlettség fokából is adódik, hiszen lényegesen eltér egymástól mind a Vajdaság és Koszovó, mind pedig a Vajdaság és a központi Szerbia fejlettsége is.

A koszovói gazdaság katasztrofális helyzete közismert: az egykori Jugoszlávia legszegényebb tartománya ma sem képes önmagát eltartani. Az 1999-es háborút követő gazdasági fellendülés nagymértékben a külföldi szervezeteknek és a külföldön élő koszovói albán diaszpórának volt köszönhető. Amilyen mértékben azonban csökkent az országba áramló pénzmennyiség, olyan arányban lassult a gazdasági

növekedés. Az ENSZ Koszovói Missziója (UNMIK: United Nations Mission in Kosovo) költségvetése 2000–2004 között 100 millió euróval, az Európai Unió támogatása a 2000. évi 256 millió eurós szintről 2004-re 49 millióra csökkent. Ennek megfelelően pedig amíg 2001-ben a tartomány GDP-növekedése 15,7 százalékos, addig 2004-ben már csupán 4 százalékos volt.⁴¹ Ehhez tegyük hozzá, hogy az új állam bevételeinek közel felét még mindig a rokonok hazautalása adja. Koszovót azonban nem csak az elszármazottak nem hagyják magára: a háború óta majd 2000 millió (!) eurót a tartományba investáló Unió a 2007-2010-es időszakra újabb 330 milliót irányzott elő.

Az északi régió ezzel szemben annak ellenére a legfejlettebb része Szerbiának,⁴² hogy gazdasági folyamatai a magyar kisebbség számára kedvezőtlen irányba haladnak. Utóbbiak ugyanis egyfelől nem tudták megfelelő mértékben kivenni részüket a privatizációból, másfelől pedig a munkaerőpiacon hátrányt szenvednek a szerb munkaadók nem egy esetben megnyilvánuló diszkriminációja miatt.⁴³ A 2006-os szerbiai alkotmány szabályozta a Vajdaság költségvetését is, minimum hét százalékban állapítva meg a teljes állami büdzsé ráeső hányadát.⁴⁴ Megfordítva viszont az előző évek gyakorlata azt mutatta, hogy a teljes szerbiai költségvetés közel fele – hozzávetőleg 45 százaléka – a Vajdaságból származott. Az autonómia viszonylagossága azonban a tartomány pénzügyi önállósága esetében is szembeötlik. A kiteljesedéshez ugyanis nem elegendő az önálló költségvetés, ha hiányzik a tartományi vagyongra és a helyi szinten kivethető adókra vonatkozó törvényi szabályozás. Pedig a saját vagyonhoz, illetve a bevételekhez való jogosultságot az alkotmány⁴⁵ is előírja.

Az alaptörvény – az általánosságok szintjén – számos lehetőséget biztosít, ha nem is az önrendelkezés, de egyfajta etnikai „önmegvalósítás” számára. Különleges védelmi kötelezettséget ír elő a szerb államnak a nemzeti kisebbségek identitásának megőrzése érdekében, illetve a nemzeti kisebbségekhez tartozók számára speciális egyéni és kollektív jogokat garantál, az alkotmányban minden polgár számára biztosított jogokon felül⁴⁶. Előbbihez a saját nyelvhasználat, utóbbihoz saját nemzeti tanács választhatósága tartozik. A nemzeti kisebbségek nemzeti tanácsai az önkormányzás eszközei kulturális, oktatási, információs, illetve a saját nyelv és írás hivatali használatának területén, a hatályos joggal összhangban állva. Ez utóbbi, az alkotmányban közelebről nem meghatározott kritérium azonban tág lehetőséget teremt egyfelől az egyedi értelmezések, másfelől a keretet konkrétummal megtöltő újabb jogszabályok számára.

Az alaptörvény kifejezetten tiltja viszont az erőszakos asszimilációt csakúgy, mint az olyan intézkedések meghozatalát, melyek a népesség etnikai összetételnek *mesterséges* megváltoztatásához vezethetnek.⁴⁷ Amennyiben viszont mindez *természetes úton* megy végbe, úgy a szerb alkotmány ez ellen nem emel kifogást. A kérdés ennél fogva úgy is megfogalmazható, hogy meddig és mennyiben tekinthetők egy természetes folyamat részeinek a Vajdaság etnikai összetételében az utóbbi két évti-

zedben bekövetkezett változások, illetve, amennyiben a be- és elvándorlás a szerb politikum bizonyos részeinek hallgatólagos tudomásul vételével, *horribile dictu* némi szándékoltásával történt, úgy a felelősök esetleges megnevezése képes-e megállítani a tendenciát.

E néhány példa nyomán megkíséreltünk rávilágítani, hogy a hatályos szerb alkotmány több esetben sem fogalmaz egyértelműen, illetve rendelkezéseit további jogszabály, és a Vajdaság legfőbb jogi aktusa, a születendőben lévő új státútum szabályozására bízta. Utóbbi tervezete az autonómiához való jogot visszavonhatatlannak tartja, melyet csupán alkotmányossági, illetve törvényességi szempontból lehetne felülvizsgálni.⁴⁸ Síkra száll ugyanakkor a tartományi etnikumok (nemzetek és nemzeti közösségek) egyenjogúságáért, valamint „a többnyelvűség, a multikulturalizmus és többvallásosság” értékeinek fokozott tiszteletben tartása és megőrzése mellett. Ezzel összefüggésben a tervezet többlet-, illetve pótajogokat, fokozottabb jogvédelmet kíván biztosítani a tartomány etnikai kisebbségeinek – fogalmazásukban az összlakosság tekintetében „számbeli kisebbséget” alkotóknak –, vagyis gyakorlatilag a többségi szerbeken kívül mindenkinek.

E rendkívül pozitív elgondolás, kimondva kimondatlanul, de már a kisebbségek számarányos köztársasági és tartományi parlamenti képviselője⁴⁹, illetve egy újfajta autonómia-koncepció számára készíti elő jogilag a terepet. A kisebbségek fokozottabb védelmét szolgálja a tervezet azon rendelkezése is, amely az autonóm tartományi parlament – Képviselőház – berkein belül Nemzetek és Nemzeti Közösségek Tanácsa – egyfajta jogérvényesítő konzultációs testület – felállítására vonatkozik.

A jelen valósága és a jövő lehetőségei

Koszovó sorsára, mint láttuk, az Egyesült Nemzetek égisze alatt kíséreltek meg megoldást találni. Ennek érdekében a világszervezet 2005. október 24-én tárgyalásokat kezdett a tartomány jövőjéről, és a rákövetkező hónapban Martti Ahtisaarit állították ENSZ-különmegbízottként a Koszovó-tárgyalások élére. A diplomata az eredménytelen szerb–albán egyeztetéseket követően, 2007. március 26-án hivatalosan is benyújtotta jelentését a főtitkárnak, melyben javaslatot tett a rendezésre. Az Ahtisaari-tervként elhíresült, ténylegesen *Koszovó státuszának szabályozására vonatkozó átfogó javaslat fő feladatai*⁵⁰ címet viselő tervezet 18 pontja valójában már egy új állam alapjait rakta le. Az újabb eredménytelen tárgyalásokat és a függetlenség deklarációját követően Pristinában megkezdődött az alkotmányozási folyamat. Bár az Ahtisaari-javaslat elgondolásai ugyan hivatalosan egységükben nem emelkedtek törvényi erőre, azonban a lefektetett elvek törvényekké formálása folyamatban van. A legfőbb közjogi aktus, a koszovói alkotmány⁵¹ ellenben elkészült, április 8-án a parlament elfogadta és június 15-én hatályba lépett.

2008. február 17. óta azonban többé már nem az a kérdés, hogy mi lesz a koszovói albánok önrendelkezési jogával vagy a tartomány autonómiájával. A Belgrádtól való *de jure* elszakadás megfordította ugyanis a helyzetet: az albánok immár hivatalosan is Koszovó többségi nemzetévé léptek elő, míg a helyi szerbekből – bármennyire is igyekeznek Belgrádhoz kötődni – saját sorsáért aggódó kisebbség vált. A volt különmegbízott javaslata – illetve a rá épülő törvények – ennél fogva elsősorban a koszovói szerb etnikum jogérvényesítési lehetősége szempontjából lényegesek. Esetükben azonban nem évtizedek vagy évszázadok folyamán kivított jogokról beszélünk, hanem egy mesterségesen megalkotott szabályozási rendszerről, melytől joggal várható el, hogy egyfelől a legmodernebb, legdemokratikusabb és legszerteágazóbb intézményrendszert nyújtja számukra, másfelől pedig elejét veszi újabb sérelmek kialakulásának, ezáltal elősegíti az anyaország megbékélését, továbbá biztosítja szülőföldükön való megmaradásukat, saját identitásuk megőrzését. Ebből a szempontból válhat Koszovó elsősorban Európa kisebbségei számára útmutatóvá.

Az Ahtisaari-terv szinte minden egyes pontjából egyértelműen kicseng a szerb kisebbség fokozott védelme iránti igény. Koszovónak ugyanis az elképzelés szerint nemcsak meg kell őriznie multietnikus karakterét, hanem kiemelt önrendelkezési jogosítványokat is biztosítani kell védett etnikumai számára. A koszovói alkotmány ezzel szemben továbbmegy, és minden Koszovó területén élő nemzeti, etnikai, nyelvi és vallási csoport, melyeket a továbbiakban közösségekként említ, külön jogairól beszél.⁵² Az ország hivatalosan kétnyelvű (albán és szerb), de a többi közösségi nyelv használatát is biztosítani kell a hivatali érintkezésben.

A különmegbízotti javaslat szerint a kisebbségeknek garantált képvisellel kell rendelkezniük a törvényhozásban. Ezen túlmenően azonban, annak érdekében, hogy jogaik érvényesüljenek a törvényalkotási folyamatban, az őket is érintő főbb törvények csak akkor kerülhetnek elfogadásra, ha a kisebbségek képviselői jelen vannak a parlamentben és többségük egyetérőleg szavaz. A koszovói alkotmány megerősíti a garantált képviselet jogát is.⁵³ A szerbeknek minimum 10 mandátumot rögzít, arra az esetre, ha az elnyert szavazatok alapján kevesebb jutna nekik. A többi kisebbségnek is további minimum tíz helyet biztosít a parlamentben, hasonló feltételek mellett. Alkotmányváltoztatáshoz a kisebbségi képviselők kétharmadának szavazatára is szükség van, és az őket érintő törvények elfogadásához, amiket az alaptörvény részletesen felsorol⁵⁴, úgyszintén szükségeltetik a többségi szavazatuk.

Az Ahtisaari-tervezet előírja, hogy a koszovói szerb közösség nagyfokú kontrollal rendelkezzen saját viszonyai felett. Épp ezért a decentralizáció elvét szem előtt tartva fokozott önkormányzati jogosítványokat – például az egészségügy és az oktatás területén – kell számukra biztosítani a szerb többségű területeken, átfogó önkormányzati autonómiát a pénzügyi szektorban, beleértve a Szerbiából származó támogatások fogadását is. Ezekén felül lehetőséget kell teremteni interregionális kap-

csolatok kiépítésére és a szerbiai intézményekkel való együttműködésre. A javaslat egyik legfontosabb elemeként ugyanakkor létre kell hozni hat új, lényegesen kibővített koszovói szerb többségű regionális egységet. A kisebbségek önkormányzásra való jogát és kapcsolati lehetőségeik szabadságát a pristinai alkotmány is rögzíti. Az önkormányzatok alapításának elveit, azok határait és jogosítványait a későbbiekben megalkotandó külön törvénnyel kívánja szabályozni.⁵⁵

A javaslat kiemelten foglalkozik az igazságügyi rendszerrel, melynek szerinte függetlennek és pártatlannak kell lennie, utat kell találnia minden közösséghez, és tükröznie kell Koszovó multietnikus karakterét. Nagy hangsúlyt fektet a vallási és kulturális örökség védelmére, melynek érdekében 40 különleges védelem alatt álló helyet kíván létrehozni, melyeket a NATO jelenléte is biztosít. Ezen elveket a koszovói alaptörvény is megerősíti, egyetlen különbséggel a védendő területeket nem számszerűsíti.

Ahtisaari foglalkozott a koszovói háború menekültjeinek és elűzöttjeinek kérdésével is, akik számára nemcsak jogot kívánt biztosítani a szülőföldjükre való visszatéréshez, hanem lakhelyválasztási lehetőséget is (!) Koszovón belül. Természetesen ezek a személyek úgyszintén jogosultak vagyoniuk visszakövetelésére. A terv a tartomány biztonságát is megkülönböztetett figyelemmel kíséri. Egyebek mellett kiemeli, hogy a szerb többségű területeken a helyi igazgatásnak beleszólást kell engednie a szerbek számára a helyi rendőrség vezetőjének kiválasztásába. A közösségek (kisebbségek) minden közzolgálati szervezetben és testületben való kötelező részvételét Koszovó Köztársaság alaptörvénye is deklarálja, csakúgy, mint a menekültek visszatérését és tulajdonuk visszaszerzését.⁵⁶

A javaslat iránymutatásai, mint az a fentiekből nyilvánvalóan kitűnik, nagyfokú önrendelkezési lehetőséget kívántak biztosítani a kedvezményezetteknek, megteremtve a *feltételeket* a békés multietnikus egymás mellett élés számára. A koszovói alkotmány a javaslatokban foglaltakat *törvényi erőre* emelte. Sajnálatos módon azonban ez sem jelent *garanciát* arra, hogy a szerbek nem fogják-e inkább az el- és kivándorlás lehetőségét választani. Itt elsődlegesen nem az egy tömbben élő, az adott municípiumban többséget alkotó koszovói szerbekre kell gondolni, bár az ő esetükben is felvetődhet az elvándorlás lehetősége, azonban az Ahtisaari-terv, illetve a koszovói alkotmány ezek védelmére, egyfajta megkülönböztetett státus létrehozásával, kiemelten koncentrált. Kérdéses azonban, hogy mi lesz az elszórtan és többnyire elszigetelt csoportokban élő, javarészt falvakban lakó szerbekkel. Az ő esetükben a koszovói alkotmány minden feltételt igyekszik biztosítani, mely a megmaradásukhoz, identitásuk megőrzéséhez szükséges. A joggal azonban tudni kell élni is. Kevésbé valószínű ugyanis, hogy a szórványban élő szerbek az egyébként is teljesen elszegényedett szülőföldjükön való maradás mellett döntenek, a politikai viszonyok számukra hátrányos jelenlegi fordulata esetén. Erőszakkal ugyanis senkit sem lehet egy számára minden szempontból kedvezőtlen életfeltételeket biztosító országban tartani.

A Vajdaság autonómiája, ahogy azt korábban említettük, nem teljes. Épp ezért iránymutató lehet számára a koszovói (többségi) szerb etnikumnak teremtett érdek- és jogérvényesítési rendszer. Érdemes tehát megvizsgálni, hogy a tartomány – és immár Szerbia – legnépesebb kisebbsége, a magyarság, milyen elgondolással rendelkezik saját sorsát, illetve a Vajdaság jövőjét illetően, továbbá elképzelése menyenyiben közelít a koszovói szerbeknek nyújtani kívánt rendszerhez. Etnikai arányai – melyre később még visszatérünk – ugyanis olyannyira hátrányosan változtak meg az utóbbi 20 év folyamán, hogy a magyarság hosszú távú megmaradása számára immár a tartomány területi autonómiája sem feltétlen elegendő, hiszen a lecsökkent számaránya és a szintén kedvezőtlen politikai változások okán nem képes érdekeit megfelelőképp érvényesíteni. Az önrendelkezés lehetőségeit ezért egy új, a nemzeti elvű területi autonómia irányába lehetne továbbfejleszteni, amely révén elkerülhető lenne a még meglévő nagyobb etnikai tömbök szétaprózódása és lassú feloldódása a többségi szerb etnikumban. Másfelől viszont a kisebb közösségi szinten létrejövő, a nagyobb régiókhoz hasonló jogosítványok garantálhatnák a helyi etnikai kulturák fennmaradását, ezáltal a többi nemzetiség túlélését is. A nemzeti elvű területi autonómia a gyakorlatban tehát egyet jelentene kisebb regionális egységek, mikro-autonómiák megteremtésével, melynek révén a kisebbségek valódi, konkrét és kézzelfogható, vagyis működőképes önrendelkezéshez juthatnának.

Ennek, vagyis új autonóm tartományok létrehozásának lehetőségét, legalábbis elméletben, a 2006-os szerbiai alkotmány sem zárja ki. Az alaptörvény⁵⁷ úgy rendelkezik, hogy nemcsak új autonóm tartományt lehet létesíteni, hanem meglévőket is össze lehet vonni, vagy meg lehet szüntetni, sőt, létező autonóm tartományok területeit is meg lehet változtatni az alaptörvény módosításával és népszavazással megerősítve. A tartományi szintű autonómia létrehozása tehát alaptörvényben biztosított joga az állampolgároknak, amennyiben az összeegyeztethető az alkotmányosság és törvényesség követelményével.⁵⁸

Vajdaság tartományi önállóságának növelése és autonómiájának pénzügyi, törvényhozói, végrehajtási és részben igazságszolgáltatási területeket is magába foglaló kiszélesítése mellett tehát elsőrendű feladat a tartományon belüli, a magyar kisebbséghez konkrétan kötődő autonómia megteremtése. A hatékony érdekképviselet egyik alapvető feltétele az egységes vélemény és állásfoglalás kialakítása. A Vajdasági Magyar Szövetségnek, a Vajdasági Magyar Demokrata Pártnak és a Vajdasági Magyarok Demokratikus Közösségének Magyar Koalíció néven létrejött szövetsége a vajdasági magyarok közösségét képviselve új autonómia-tervezetet dolgozott ki.

Az autonómia-koncepció négy fő pillérrre épül: a személyi, a politikai, a regionális, illetve az önkormányzati autonómia megteremtésére. Ezek közül a legfontosabbnak az úgynevezett „személyi elvű magyar autonómia” létrehozását tartják, melynek központi szerve egy országos kisebbségi önkormányzati, illetve közhatal-

mi és parlamentáris kisebbségvédelmi kontroll funkciót is betöltő, új Magyar Nemzeti Tanács lenne. Az önrendelkezés igen magas fokát biztosító jogköre révén megállapodásokat köthetne „belföldi és külföldi kisebbségi, helyi és területi önkormányzatokkal, tartományi és állami intézményekkel és szervekkel, nemzetközi szervezetekkel”.⁵⁹ Működésének törvényességi felügyeletét a Szerb Köztársaság Kisebbségügyi Minisztériuma látná el.

Ez utóbbi jelenleg – egy multietnikus ország meglepő sajátosságaként – nem létezik, de megteremtése a valóban hatékony kisebbségi autonómia megalkotására irányuló folyamat meghatározó lépése lehetne. E szerv az autonómia intézményrendszerének működtetésével összefüggő állami feladatokat – így a forrásallokációt is – koordinálhatná. A perszonális önrendelkezési jog természetesen a magyaron kívül a többi tartományi etnikum számára is meghatározó jelentőségű lehetne, melynek révén kiépülhetne a kisebbségi autonómiák hálózata és intézményrendszere.

A politikai autonómia megteremtése a „nemzeti közösségek számarányos parlamenti képviseletét” jelenti. A vajdasági kisebbségek parlamentáris reprezentációjának megteremtését elvben a hatályos szerbiai alkotmány sem zárja ki, amikor deklarálja a gazdasági, szociális, kulturális és politikai életben történő teljes egyenlőségre való törekvés szándékát a kisebbségi és a többségi etnikumok között, illetve további megvitatás tárgyává teszi a népesség etnikai szerkezetét követő képviselet megteremtését.⁶⁰

A koncepció szerint a magyar közösségnek a köztársasági, illetve a vajdasági parlamentben az utolsó népszámláláson alapuló „lakossági számarányoknak megfelelő számú szavatolt képviselői hely” járna. Az elgondolás – a maga alapvetően jó szándéka ellenére – azonban több veszélyforrást is magában hordoz. Elegendő csupán arra gondolni, ha történetesen a magyar politikai pártok választásokon elért szavazati aránya – az esetlegesen más etnikumok részéről is érkező voksok miatt – több mandátumot tenne lehetővé, mint az az etnikai számarányból következne, úgy értékes mandátumoktól eshetnek el a kisebbségi szervezetek. Célszerű lenne ezért a koncepcióba beemelni egy olyan kitételt, mint ahogyan azt a koszovói alkotmány vonatkozó részénél láthattuk, hogy amennyiben a leadott szavazatok alapján kiosztásra kerülő mandátumok száma nem éri el az adott etnikum összlakosságához viszonyított arányából következő mennyiséget, úgy a számaránynak megfelelő mértékig pótképviselők behívására nyílik lehetőség. Ha viszont a mandátumszám meghaladja a kisebbség számaránya szerinti mennyiséget, úgy a kedvezőbb variáció lépne életbe. Nem lenne ugyanis célszerű eleve kizárni a fent vázolt lehetőséget.

A regionális autonómia célja egy szabadkai székhelyű régió, a Magyar Autonóm Körzet⁶¹ megteremtése. Ez gyakorlatilag egy, a Vajdaságon belüli új autonóm terület létrehozását jelenti, amely mint „magyar többségű multietnikus régió ötvözné a magyar közösség etnikai alapú területi autonómia iránti igényét a modern európai regionalizmus eszméjével.” Az elképzelés szerint a Körzethez tartozó önkormány-

zatokhoz a körzethatárhoz közeli, máshová tartozó települések is csatlakozhatnak. Felvethető azonban olyan megoldás is, hogy közigazgatási körzethatárok megváltoztatása révén a zömében magyarlakta települések egy közigazgatási körzethez tartozzanak. Annál is inkább, mivel Szerbia 1991-es körzetesítésekor a többségében magyarlakta településeket nyilvánvalóan tudatos asszimilációs szándéktól vezérelve négy olyan új körzetbe sorolták, melyek határain belül a lakosság többségét szerbek alkotják.

Az önkormányzati autonómia elsődlegesen hatáskörbővítést – kommunális rendőrség megteremtését, állami felügyeleti jogkörök szűkítését – és pénzügyi decentralizációt jelent, melyet az önkormányzati rendszer működésének felülvizsgálata után lehetne végrehajtani. Az önrendelkezés ilyen irányú kibővítése szintén nem áll ellentétben a szerb alkotmánnyal, amely a jogok és kötelezettségek „eredményesebb és ésszerűbb megvalósítása”, illetve a „közvetlen élet- és munkaszükségletek kielégítése” céljából a köztársasági hatáskörbe tartozó feladatok egy részét átruházhatónak tartja.⁶²

A Magyar Koalíció autonómiakonceptiója, mint az a fenti példákból is kitűnik, egyfelől a szerb alkotmányban is megtalálható lehetőségeket bontja ki, értelmezi át és fogalmazza újra a délvidéki magyarság érdekeinek megfelelően, másfelől pedig az Ahtisaari-tervben és a koszovói alkotmányban rögzített kisebbségi jogosítványokra mint a 21. századi modern kisebbségpolitika eszköztárára épít.

A perszonális autonómia legfőbb letéteményesének tekinthető Magyar Nemzeti Tanács jogosítványai a koszovói alkotmány egyelőre részleteiben még nem meghatározott, törvényi szabályozásra váró Közösségek Konzultatív Tanácsának (KKT)⁶³ szerepével csengenek egybe, egyebek mellett azzal a lényegi különbséggel, hogy amíg a Magyar Nemzeti Tanács kizárólag a kisebbségi magyarság, addig a Közösségek Konzultatív Tanácsa az összes koszovói etnikai közösség érdekeit képviseli. Amennyiben ez utóbbi szempontot hangsúlyozzuk, úgy a KKT-nak a vajdasági státútumtervezetben található Nemzetek és Nemzeti Közösségek Tanácsa feleltethető meg.

A politikai autonómiát jelentő számarányos parlamenti képviselői jogát, mint látuk, mind az Ahtisaari-terv, mind pedig Koszovó alaptörvénye tartalmazza, utóbbi az előbbi elképzelésnél sokkal szélesebb spektrumot biztosítva a kisebbségi önrendelkezés számára. A Magyar Autonóm Körzetben testet öltő regionális autonómia megteremtésének jogát a különmegbízotti elképzelés és az arra épülő alkotmány is tartalmazza, utóbbi egyelőre kevéssé konkrét formában. A széles hatáskörű önkormányzati autonómia úgyszintén mindkét koszovói alapidokumentum nézetrendszeréből egyértelműen következik.

Elmondható tehát, hogy ha Szerbia alkotmányát a kisebbségi jogérvényesítés és autonómia szempontjából az önrendelkezési lehetőségek minimumaként jellemezzük, úgy az Ahtisaari-tervre épülő koszovói alaptörvény ezek maximumát nyújtja. A

Magyar Koalíció autonómia-elképzelése – nagyon helyesen – úgy épít a kisebbségi jogok széles tárházát jelentő két utóbbi dokumentumra, hogy közben a szerbiai alkotmány rendelkezései adta lehetőségeket is kihasználja.

2008-ban a koszovói albán várakozások maximuma, vagyis az albán közösség 96 éves vágya teljesült. Koszovó függetlensége és a területén zártabb egységekben élő, az adott régiókban többséget alkotó szerbek példaértékű önrendelkezési joga már a jelen alkotmányban, illetve a közeljövő, törvényekben garantált valósága. A Vajdaság autonómiájának kibővítése, illetve a területén összefüggőbb egységekben élő magyar etnikum szülőföldjén való túlélését és megmaradását célzó autonómia-törekvése jogos vágy és célkitűzés, a jövő lehetősége. A 2007-2008-hoz vezető folyamat példájára a Vajdaság szempontjából azonban sajnálatosmód jelentős árnyék vetül. A tartományon belül és a közvetlen szomszédságában ugyanis a magyar kisebbség számára meglehetősen kedvezőtlen történések is jelentkeztek.

Veszélyek és fenyegetettségek – halvány remények

Mind a vajdasági autonómia-kibővítésnek, mind a magyar közösség autonómia-konceptiójának megvalósítását belső és külső gátló tényezők nehezítik. A Szerbián belül jelentkező fenyegetettség sorában az első hely a népességi összetétel felgyorsuló változását illeti. A magyarok száma 1991 és 2002 között 15 százalékkal csökkent, jelenleg – 290 000 fővel – a tartomány lakosságának 14 százalékat, míg a szerbek a 65 százalékat teszik ki.⁶⁴ A magyar közösséget nemcsak a kivándorlás, hanem az asszimiláció, továbbá a gyerekvállalási kedv, ebből kifolyólag a születések számának mérséklődése, az előregedésből fakadó természetes fogyás is sújtja.

Ezzel párhuzamosan zajlik a tartományba történő folyamatos bevándorlás. A délszláv konfliktus által előidézett szerb migráció alapvetően változtatta meg a tartomány etnikai összetételét,⁶⁵ lévén a 2005-öt megelőző időszakban 300-500 000, túlnyomó többségében szerb nemzetiségű menekült érkezett a Vajdaságba.

A két folyamat együttes hatása azt eredményezheti, hogy amennyiben a magyar kisebbség autonómiája belátható időn belül nem valósul meg, úgy a vajdasági magyarságot a beolvadás, a teljes eltűnés fenyegeti. Ennek fényében úgy tűnik, végérvényesen elillanhat a régióban egyre kevésbé fellelhető „közép-európai légkör”, és a Vajdaság többé nem lesz a nemzetiségek békés együttélésének színtere.⁶⁶

S hogy mindez nem csupán üres riogatás, azt az újabb történések még inkább alátámasztják. Az Európai Unió és Szerbia között tavaly ősszel megkötött és január elsejétől hatályban lévő, úgynevezett toloncegyezmény értelmében szerbiai állampolgárok uniós beutazási feltételeinek megkönnyítése érdekében Belgrád vállalta, hogy az EU területén jogtalanul tartózkodókat visszafogadja. A menekültek létszáma a pár tízezertől a 100-200 000 fős nagyságrendig terjedhet, és zömében roma

származású nincsteleneket érint. Letelepítésük lehetséges színhelyét sejteti, hogy a szerb hatóságok összeírták a Vajdaságban üresen álló házakat.

Fenyegettség lehetőségének újabb felbukkanása éppen itt, a különféle etnikumok békés egymás mellett élése kapcsán jelentkezik. 2003–2004 rendkívül sajnálatos eseményei ismertek: a két év folyamán 2-300 kisebbségellenes, zömében magyarelles, indok vezérelte támadás történt a Vajdaságban. A régióban állandósult nemzetiségek közötti feszültséget jól szemlélteti, hogy – bár az újabb történések kevesebb publicitást kapnak, mint a megelőző időszak eseménysorozata – az etnikailag motivált atrocitások nem szűntek meg: időről időre újabb, a magyar kisebbség ellen irányuló fellépésekre kerül sor,⁶⁷ mint például idén március 20-án Szabadkán, miután a magyar kormány elismerte Koszovót.

Az interetnikus konfliktusok korábbi fokozott jelentkezésekor az Európai Unió is bekapcsolódott az események kivizsgálásába, az okok és indítékok lehetséges hátterének feltárásába. Az Európai Parlament által kiküldött ad hoc bizottság állásfoglalásában felszólította – az akkor még Montenegróval államszövetséget alkotó – Szerbiát, hogy a probléma keletkezésének okait szüntesse meg. A cél érdekében több konkrét, a Vajdaság decentralizálására, a kisebbségek védelmét szolgáló intézmények létrehozására, illetve a szerb államapparátus számos területére vonatkozó intézkedést javasolt. Az Európai Parlament 2005-ös jelentésében kiemelte, hogy a Vajdaságnak meg kell őriznie példaértékű szerepét, mert multikulturális karaktere feltételezi az ott élő népek harmonikus együttélését. E helyzet biztosítása érdekében viszont meg kell szüntetni a régió hagyományos kultúráinak gyökereit támadó ellenségeskedést.⁶⁸ A tartomány jelenlegi etnikai összetételének megtartása tehát az uniós elvek szerint is alapvető jelentőségű, kiváltképp Szerbia jövőbeli EU-s csatlakozására való tekintettel. Ez pedig az is jelenti, hogy amennyiben Szerbia az Európai Unióhoz való integrációját komolyan veszi, úgy annak feltétele a Vajdaság multietnikus összetételének megőrzése, vagyis a kisebbségek szülőföldjükön való megmaradásának tettekben is megnyilvánuló biztosítása.

Szakértői becslések szerint ugyanis a délvidéki magyar etnikum az elmúlt 15 évben 75-100 000 főt veszített az ellene irányuló atrocitások következtében, melyek elsődlegesen – az elmenekült szerbek „revansaként” – akkor jelentkeztek, amikor Koszovóban az albán–szerb konfliktus eszkalálódott. A magyarelles szerb támadások különösen gyakoriak voltak az újonnan betelepültek körében, akik elsősorban Horvátországból, Boszniából, illetve Koszovóból származtak.⁶⁹ A szülőföldjüket elhagyni kényszerülők csalódottságának ugyanis a legegyszerűbb levezetési módja a másik nemzetiséggel szemben megnyilvánuló agresszió.

Sajnálatos mód az újonnan betelepültek a leginkább nacionalistának tartott Szerb Radikális Pártra (SRS) adták szavazatukat, melynek következtében nemcsak a radikális erők szerepe nőtt meg, hanem a tartomány politikai folyamatai is a kisebbségek érdekeivel ellentétesen alakultak. Az autonómia kivívásának esélyeit ugyanis

a belgrádi politika számos alakítója – enyhén szólva – kérdőjelessé teszi. A lemondott miniszterelnök, Vojislav Kostunica Szerb Demokrata Pártjától, amely számos esetben a radikálisokkal egy platformot alkot, nem igazán várható a törekvés felkarolása, csakúgy, mint Tomiszlav Nikolics követőitől. A liberálisok pedig a Vajdaságban meglehetősen erőtlenek.

Némi reményt jelenthetnek a helyzet normalizálódására – és ezáltal a vajdasági magyarság autonómiaereményeinek támogatására – a 2008-as választások eredményei. A 2004-es győztes radikálisok idén vereséget szenvedtek, és az európai irányultságú Demokrata Párt vezette szövetség tett szert győzelmével a tartományi képviselőház 120 helyéből az abszolút többséget jelentő 64 mandátumra. A magyar közösség legfőbb – és legerősebb – támasza ennél fogva a régi/új elnök, Borisz Tadic és pártja. Sajnálatos mód azonban vele is csupán abban sikerült megállapodni, hogy az eddigieknél határozottabban fogja a vajdasági magyarok érdekeit támogatni, a területi autonómiára vonatkozó „kérést” viszont annak ellenére elutasította, hogy elnökké választását nagymértékben a magyaroknak is köszönhette, akik az elnökválasztás második fordulójában őt támogatták.

Koszovó után ez reálpolitikailag még magyarázható is valamelyest: még a legdemokratikusabb erő sem kívánja újabb „problémával” sokkolni választóit. Sőt, ahogy várni lehetett, a radikálisok részéről a kampányban ismételten előkerült a „magyar kártya”, pontosabban a délvidéki magyar közösség autonómia-tervezetének egynémely eleme, amelyet félremagyarázva Milorad Mirsic már a Vajdaságot mint újabb Koszovót emlegette. A jó viszony ápolását Tadic demokratáival mindazonáltal nem segíti elő az sem, ha a magyar közösség megosztására törekszenek, ahogy tették ezt januárban, amikor feltehetőleg ösztönzésükre tette közzé 21 vajdasági értelmiségi a magyar pártokkal szemben az elnök melletti állásfoglalását.

A vajdasági önrendelkezés külső fenyegetettségének sorában első hely az Egyesült Nemzetek Szervezetét – pontosabban a különmegbízott állásfoglalását – és az Európai Uniót illeti meg. Mindkét hivatalos vélemény egyértelműen elutasítja a precedens-elv alkalmazását Koszovó esetét követően,⁷⁰ mindazonáltal konkrétan nem szólnak arról, hogy a koszovói szerbek jogköre nem lehet iránymutató bármely más etnikum esetében. A tiltás elsősorban tehát egy adott országtól való elszakadásra, nem pedig kisebbségi jog bővítésre vonatkozik.

A precedens elv alkalmazásának tilalma tehát – legalábbis elvben – nem feltétlenül kellene, hogy társuljon a vajdasági magyar kisebbség autonómia-törekvéseinek elutasításával. Bár hivatalosan nem fogalmazták meg, Brüsszel mégis szemmel láthatóan igyekszik magáról lerázni a többi, így a magyar etnikai kérdést is. Ez tulajdonképpen egyfajta „természetes” reakciója az uniós döntéshozóknak: Koszovó kérdésében – némi amerikai „ösztönzésre” – engedtünk ugyan, de most már legyen rend és nyugalom Európa végein. Viszont pont ezáltal, a problémák mellőzésével születhetnek újabb és újabb sérelmek, mérgesedhetnek el egyszerűbben rendezhető viszonyok.

Ha az EU nem is, de az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet (EBESZ) két belgrádi képviselője, Hannelore Valier és Christina Davis tudtára adta Csorba Bélának, a Vajdasági Magyar Demokrata Párt (VMDP) helyettes vezetőjének, hogy az Ahtisaari-terv szerb kisebbségi rendelkezései csak az adott etnikumra vonatkozhatnak.⁷¹ Kérdéses, hogy ez mennyiben tekinthető a szervezet hivatalos, illetve a két diplomata magánvéleményének, mindenesetre jelzésértékű.

Szerencsére ellentétes előjelű nemzetközi véleményre is találhatunk példát. Ha nem is a precedens-elvre való konkrét hivatkozást, mindenesetre a Vajdaság irányába történő aktívabb magyar külpolitika mellett érvelt Richard Holbrooke, korábbi ENSZ-nagykövet, az Egyesült Államok volt államtitkár-helyettese idén januári budapesti látogatásán, amikor felhívta a magyar kormány figyelmét a délvidéki magyarság érdekeinek hatékonyabb képviselésére és a tartományba irányuló szerb betelepítések elleni fellépésre.⁷² Véleménye szerint a kérdés aktualitását nem csak a koszovói események, hanem Szerbia európai uniós csatlakozási aspirációi is magától értetődően adják, melyet a magyar kormánynak nem lenne szabad elszalasztania. Egy befolyásos amerikai-magyar, Géza Cseri, egykori NATO-főparancsnok tudományos-technikai tanácsadó a vajdasági magyar autonómia támogatását az ENSZ, az Európai Unió és az Egyesült Államok erkölcsi kötelességének nevezve.⁷³ A terület etnikai szerkezetének megváltozásából fakadó destabilizálódás veszélyére emlékeztetett Erhard Busek volt osztrák alkancellár, a Dél-Kelet Európai Stabilitási Paktum koordinátora is, aki szerint az autonómia megteremtésével megelőzhető a vegyes etnikumú terület elszakadása.⁷⁴

Megfogalmazódtak azonban „keményebb” vélemények is, melyek egyaránt börtölték mind Belgrád, mind pedig Budapest kedélyét és fokozták előbbi Vajdasággal kapcsolatos érzékenységét. Ilyen volt Andreas Zobel szerbiai német nagykövet később visszavont, Magyarország Vajdaság esetleges visszakövetelésére tett kijelentése,⁷⁵ vagy Francesco Cossiga volt olasz államfő véleménye a dominóelv érvényesülésének lehetőségéről és Erdély „visszacsatlakozásáról”.

Sajnálatos és szomorú, de tény, hogy a vajdasági törekvések sikerét Budapest, pontosabban fogalmazva a jelen külpolitikai vonalvezetés is veszélyezteti. Ennek egyik oka, hogy jelentősen eltér egymástól az elméleti és a gyakorlati síkon „mozgó” külpolitika. Magyarország külkapcsolati irányelveit hasonló nevű stratégiája⁷⁶ rögzíti. A dokumentum kiemeli, hogy „a szomszédsági együttműködés fejlesztése, a szomszéd országokban élő magyarok támogatása folyamatos feladat”, melyre az Európai Unió keretein belül van lehetőség, ahol a szubszidiaritás elve teremthet új esélyt „az autonómia-törekvések megvalósításához. Magyarország (...) továbbra is szem előtt tartja és támogatja a kisebbségi magyar közösségek legitim törekvéseit, aktívan hozzájárul gazdasági és társadalmi fejlődésükhöz.” A stratégia kimondja, hogy hazánk „az európai elvekkel és gyakorlattal összhangban álló egyéni és közösségi autonómiák révén is szorgalmazza a nemzeti és etnikai kisebbségi közösségek

és tagjaik jogainak érvényesítését, fejlődésük feltételeinek biztosítását,” továbbá „a nemzetközi szervezetekben, az Európai Unióban és kiemelten közvetlen térségében támogatja a nemzeti és etnikai kisebbségek diszkriminációmentes fejlődését, közösségépítését segítő kezdeményezéseket, (...) arányosan nagyobb támogatást nyújt az uniós keret adta előnyöket és lehetőségeket egyelőre nem élvező vajdasági és kárpátaljai magyar közösségeknek.”

Elméletben tehát Magyarország síkra száll a határon túli, kiváltképp a vajdasági magyarság autonómiájának megvalósításáért, amit nemzetközi szinten, illetve az Európai Unióban is képviselni, határozottan támogatni fog. Annak ellenére, hogy némely politikusok korábbi véleménye szerint „egy olyan ország számára, mint Magyarország, külpolitikát nem nagyon nehéz csinálni”⁷⁷, a 2020-ig meghatározott hangzatos elvek is mintha ezt a „pofonegyszerű” külügyi variánst követnék, lévén kevés gyakorlati, konkrét intézkedést nevez meg a stratégia, vagyis a „hogyanra” adott válasz szinte teljességgel eltűnik. Igaz ugyan, hogy a dokumentumot 2008. február 27-én fogadta el a kormány, de irányelvei feltehetőleg nem egyik pillanatról a másikra, a „semmiből” jöttek létre, hanem már régóta a magyar külügyi vonalvezetés alapjául szolgáltak. A Vajdasággal kapcsolatos konkrét lépések révén azonban egyértelmű következtetéseket lehet levonni a külkapcsolati stratégia eredményességének esélyeiről, illetve a korábbi elvek gyakorlati megvalósulásának módozatairól.

2006 áprilisában Martti Ahtisaari Budapesten járt, hogy egyeztessen a koszovói tárgyalásokról Magyarországgal. A megbeszélésén az ENSZ-különmegbízott kiemelte, hogy hazánk szerencsés helyzetben van, mert rá az albánok és a szerbek is hallgatnak⁷⁸. Kijelentése révén tehát a kvázi közvetítői szerepet ajánlotta fel, melyre válaszul Somogyi Ferenc akkori magyar külügyminiszter a tárgyalások házigazdájának ajánlkozott. A látogatáson a vajdasági magyarok helyzete feltehetőleg meg sem lett említve, lévén a téma nem szerepel a megbeszélésről készült összefoglalóban. Az mindenesetre tény, hogy az ENSZ-különmegbízott nem egészen egy évvel később készült megoldási javaslata sajnálatos mód nem tért ki a Vajdaság helyzetére, nem kapcsolja össze a két terület sorsát, mint ahogy nem említi az etnikai arányok megváltozásából fakadó következményeket sem. Magyarország a státustárgyalások színtereként is csődöt mondott, helyét végül Bécs vette át.

2006 májusában Frank Wisner, amerikai különmegbízott – Martti Ahtisaari helyettese – budapesti látogatása is megerősítette, hogy érdemben nem sok minden fog történni. Somogyi ugyanis kijelentette, hogy az általános elven túl véleménye szerint „Koszovó ügye és a Vajdaságban élő magyarság kérdése között” nem kell párhuzamot vonni. Pedig Wisner a Koszovóval kapcsolatos magyar elképzelések kipuhatolása érdekében jött Magyarországra, mint a régió stabilitásában különösen érdekelt országba.⁷⁹

2006 augusztusában a magyar külügyminiszter-asszony felkereste mind Belgrádot, mind pedig Pristinát, ahol megismerte a felek álláspontját a tartomány jövőjét

illetően. Még ekkor is lehetősége lett volna rá, hogy – a vajdasági magyar vezetőkkel előzetesen egyeztetve – a Délvidék helyzetét ha nem is a rendezés középpontjába állítsa, de abba mindenesetre bevonja. Szerbia feltehetően kapva kapott volna a magyar szövetségen, még ha ennek ára a vajdasági magyarok autonómiájának erőteljesebb támogatása lett volna, amely mellett egyébként Tadic ki is állt. Ez az időszak azonban egybeesett a magyar–magyar kapcsolatok elhidegülési periódusával, így a határon túli vélemények kevés súllyal estek latba. 2007 márciusában aztán megszületett a már előbb említett különmegbízotti dokumentum, a magyar külpolitika pedig újfent az „elkülönített” témakezelést⁸⁰ hangsúlyozta, nem levonva azt az alapvető összefüggést, hogy a két terület sorsa szervesen összefonódik, melyből kifolyólag a két tartomány kisebbségeinek kérdését is együttesen kell(ene) kezelni. Az egymásba kapcsolódó hatások miatt a koszovói rendezésbe ennél fogva be kellett volna vonni a Vajdaság kérdését.

A magyarkérdés tehát valahol elsikkadt a tárgyalások útvesztőiben. Feltehetőleg persze nehezítette megjelenését az egységes magyar külpolitikai orientáció hiánya. Két fő, alapvetően ellentétben álló irányvonal egyszerre való képviselésének – szolgálatának (?) – kísérlete ugyanis meglehetősen embert próbáló, még gyakorlott diplomátáknak, sikerrel lavírozó országoknak is. Alapjában véve persze választani kellett volna: nem lehet egyszerre USA- és EU-párti atlantista, következőképp a koszovói rendezés Ahtisaari-variánsát támogató, illetve Oroszország-orientált, azaz szerb-barát politikát folytatni.

Az összehangolatlan nyilatkozatok is az egységes külpolitikai állásfoglalás hiányát tükrözték. Az egyik pillanatban Göncz Kinga „elkerülhetetlennek” nevezte, hogy „ha Koszovóban a jövőben jól működő autonómia lesz, az más országokban is felvet hasonló igényeket,”⁸¹ a másikban Udvardi Iván szakállamtitkár már a szerb kisebbségi autonómia precedensértékét tagadja.⁸²

Hasonló határozatlanságra utal az is, hogy a magyar külügy kezdetben az ENSZ BT határozatától, majd a Kína–Tajvan-modellben látta a megoldást Koszovó számára – Belgrád elképzeléseivel egybecsengően. Később kivárára helyezkedtek, mondván, majd ha lesz uniós vélemény, akkor majd mi is odaállunk mögé. Ez az „óvatosság” Koszovó függetlenségének elismerése kapcsán is kitűnt. Ki kellett várni azt a legmegfelelőbb időpontot, ami legjobb a szerb–magyar kapcsolatok, illetve a vajdasági magyarok számára is. Ilyen időpont azonban sajnos nem létezett, mindazonáltal sikerült a lehető legrosszabb pillanatban, a halálos áldozattal is járó koszovói tüntetésekkel egy időben deklarálni állásfoglalásunkat.

A vajdasági magyar szervezetek kérése egyébiránt az elismerők első köréből való kimaradásra, annak más országokkal együtt történő végrehajtására, illetve – ezzel egy időben – az autonómia-koncepció támogatására vonatkozott.⁸³ A háromból kettőt Budapest végre is hajtott: március 19-én Horvátországgal és Bulgáriával közösen elismerte Koszovót, az autonómia kérdése azonban ezúttal is nyitva maradt.

Természetesen külföldi ráhatás is érte a kormányt. Az USA budapesti nagykövete, April H. Foley még a függetlenség deklarálása előtt azt ajánlotta Magyarországnak, hogy az első körben ismerje el Koszovót. Megfelelő nyomásgyakorlás annak érdekében is érkezett, hogy ne, vagy minél később ismerje el a függetlenné vált tartományt. Milorad Mircsics, a Szerb Radikális Párt vajdasági parlamenti frakciójának elnöke március 17-én titkosszolgálati információkra hivatkozva Koszovó Budapest általi elismerése esetén incidensek kirobbanásának lehetőségét vetette fel magyarok lakta településeken, ami a már említett, észak-koszovói zavargások okán egyáltalán nem tűnt elképzelhetetlennek.

Persze lehet érveket sorakoztatni a korábbi vagy későbbi nyilatkozat mellett és ellen, a magunk részéről úgy véljük, hogy a nem EU-tag – és a szerbek jelentős részének körében kevésbé kedvelt – Horvátországnál, illetve az újbelépő Bulgáriánál azért lehetett volna fajsúlyosabb „szövetségeseket” találni. Példának okáért mondjuk Ausztriát, mely ország meglehetősen befolyással rendelkezik a Balkánon. Annyi azonban bizonyos, hogy az elismerés hazánk számára nemcsak egy „szimpla” jogi aktust jelent, hanem egyúttal felelősségteljes kötelezettségvállalást is a tartomány biztonságának szavatolásában, továbbá a térség, így a Vajdaság és Szerbia egyéb területeinek békéje megőrzésében.

Utóbbival szerves összefüggésben és a térségre vonatkozó kevés magyar pozitívum egyikeként kiemelhető, hogy hazánk részt vesz az idén február 28-án Bécsben megalakult nemzetközi testület, a Nemzetközi Ellenőrző Csoport – International Steering Group – munkájában, melynek feladata épp abban áll, hogy Koszovó demokratikus fejlődését figyelemmel kísérje.

A térséget tehát nem szabad a magyar külpolitikának magára hagynia. A Vajdaság helyzetét rendezni kell, és oda kell figyelni az ott élők véleményére, támogatni kell az autonómia megteremtésére irányuló törekvéseiket, amit már nem egy alkalommal kértek Budapesttől. Magyarország segítsége nélkül ugyanis nincs esélye a vajdasági magyarságnak a túlélésre. Egy közel 300 ezer főt számláló közösség érdekeit pedig nem lehet figyelmen kívül hagyni.

Szerbiának be kell látnia, hogy egyfelől európai integrációja, másfelől pedig saját belső stabilitása okán egyaránt érdeke – amire a Magyar Köztársasággal még 2003 végén megkötött kisebbségvédelmi egyezmény is kötelezi –, hogy kisebbségei számára biztosítsa nemzeti, nyelvi, kulturális és vallási identitásuk megőrzésének és fejlesztésének lehetőségét, lévén „a nemzeti kisebbségek integráns részét képezik annak az államnak és társadalomnak, amelynek területén élnek, gazdagítják annak anyagi és szellemi kultúráját.”⁸⁴ Többé már nem hivatkozhat arra, hogy túlságosan elfoglalt Koszovóval ahhoz, hogy a Vajdasággal foglalkozzon. Viszont erre valakinek fel kell hívnia a figyelmét – és ez csak Magyarország lehet. Szakítani kell azzal a felfogással, mely szerint „ha egy álláspont nem kerül nyilvánosságra, az nem jelent, hogy nem is létezik.”⁸⁵ Látható, határozott és tényleges lépésekben tettenérhe-

tő magyar politikára van szükség a Vajdaság érdekében. Az, hogy Magyarország „aktív” az uniós fórumokon, és a Nyugat-Balkán egészének stabilitásáról beszél, még nem oldja meg a vajdasági magyarok helyzetét. A lehetséges menekültek kérdésnek kezelésére sem elegendő az azokkal való riogatás.

Alapjában véve helyes az a megközelítés, hogy „Magyarország barátként igyekszik segíteni déli szomszédjának (...) az Európába vezető úton”⁸⁶, de vajon Szerbia is barátként igyekszik-e biztosítani a vajdasági magyarok önrendelkezését? Avagy Budapest újfent nem támaszt – mint tette azt Románia esetében – Belgrád csatlakozásával kapcsolatban semmilyen feltételt sem? Ha már Koszovó státuszának rendezésébe Magyarország elmulasztotta bevonni a vajdasági magyar kisebbség kérdését, legalább most, az integrációs folyamatok felgyorsulásakor nem lenne helyes újra elkövetni ezt a hibát. Az Unió máris támasztott feltételt: a stabilizációs és társulási megállapodás ratifikálása Radovan Karadzics és Ratko Mladics kiadásában való együttműködés esetén valósulhat meg. Magyarország feltétele a vajdasági magyarok önrendelkezésének megvalósítása, illetve az újvidéki vérengzés elítélése és az áldozatok rokonainak kártérítése lehetne.

Befejezés

A két terület a rajtuk élő népesség, ezek vándorlása, illetve a szerb központosító vagy épp „liberalizáló” politika révén – ahogy azt fentebb megkíséreltük röviden vázolni – állandó kölcsönhatásban állt. Éppen ezért a két tartománynak, illetve azok népességének sorsát egymástól mereven elkülönítve kezelni nem lehet. A precedens-elvben Pandóra szelencéjét, sőt, a világbéke felborulását látni szemléletes példája annak a rövidlátó európai, illetve nagyhatalmi politikának, amely már oly sokszor annyi fájdalmat és értetlenséget okozott a világban, esetünkben pedig Közép-Európában. Az arányok helyes megtalálására épülő, átgondolt és összehangolt cselekvés helyett folytatott úgynevezett „kegyosztó” politika csupán a meglévő és orvosolatlan problémák átörökítéséhez, hosszú távon pedig azok kiéleződéséhez vezethet. Válságmenedzsment helyett sokkal inkább felelősségteljes kisebbségpolitikára lenne szükség, ha máshol nem is, de legalább az olyan teljesen nyilvánvalóan összetartozó sorsú tartományok esetében, mint Koszovó és a Vajdaság.

Persze az sem véletlen, hogy a nemzetközi szinten miért nem vagy csak minimális szinten történik meg a két tartomány sorsának összekapcsolása. Az Egyesült Nemzetek elsősorban negatív események bekövetkezése után lép fel, határoz, szankcionál, hatékony kikényszerítő erővel pedig az előbb említett szankció-politikán kívül nem rendelkezik. A „nyomatékosabb” érveléshez szüksége van a NATO-ra. Utóbbi szövetségi rendszer nagyhatalmi irányítói alapvetően a saját érdekorientációikat követik, csakúgy, mint Oroszország és Kína. Elsődlegesen akkor és ott avatkoznak be,

lépnek fel, amikor és amennyiben az hatalmi-gazdaságpolitikai elképzeléseikkel összhangban áll. Koszovó státuszának rendezése is elsősorban az amerikai–orosz hatalmi vetélkedés színtereként jelent meg, ahol a fő problémát nem az albán lakosság helyzetének megoldatlansága, hanem a katonai támaszpont létesítése, s ezáltal a balkáni amerikai katonai jelenlét megerősödése jelentette.

Az Európai Unió – azonkívül, hogy politikai egységének hiánya, következőképp döntésképtelensége a legtöbb probléma jelentkezése esetén egyértelműen kitűnik és már-már működésképtelenség bizonyul – elsődlegesen gazdasági szempontok által vezérelt intézmény. Közel egy évvel a koszovói függetlenség deklarálását megelőzően már a terület felgyorsítandó privatizációjáról és bektetési lehetőségeiről szerveztek Bécsben konferenciát⁸⁷, melyen a politikai-hatalmi viszonyok stabilitásának mint a beruházások alapfeltételeinek megkérdőjelezésével senki sem számolt. Az Ahtisaari-terv gazdasággal foglalkozó része is az átlátható piaci viszonyok mellett a mielőbbi külföldi tőkebevonást hangsúlyozta. Persze utóbbi a gazdaság talpra állításának és a nemzetközi közösség tehermentesítésének is kiváló eszköze, azonban amikor a tartomány sorsának rendezése kapcsán felvetődött az északkeleti, javarészt szerbek lakta területek Szerbiához való csatolásának lehetősége, az ötlet rendkívül hamar lekerült a napirendről. E bányákban gazdag vidék ugyanis elsőrendű „tőkecsalogató” eszköz, mely nélkül Koszovó gazdasága teljesen életképtelen lenne.

A koszovói albán közösség, lévén egyfelől a tartományban többséget alkot, másfelől pedig a világban szétszóródott diaszpóra erős lobbitevékenysége és anyagi támogatása révén „önállóan”, vagyis az anyaország hathatósabb támogatása nélkül is ki tudta vívni önrendelkezési jogát – tegyük hozzá, az USA kifejezett jóváhagyása mellett. A vajdasági magyar kisebbség azonban létszámánál fogva sem rendelkezik ekkora politikai erővel, sem pedig jelentősebb külföldi támogatással. Következőképp sokkal inkább rá lenne szorulva az anyaország támaszára. Budapest azonban általános érvényű megállapításokon kívül szinte semmilyen hathatósabb segítséget nem nyújt, az autonómia-törekvések felkarolása pusztán a szóbeli ígéretek szintjén teljesül.

A magyar kormány tehető nagymértékben azért felelőssé, hogy a koszovói rendezés kapcsán a nemzetközi fórumokon nem tájékoztatta megfelelően a döntéshozó politikai szférát, nem tartotta állandóan napirenden a Vajdaság kérdését. A szerb–albán tárgyalások utolsó szakaszának eredménytelen befejeződését követően Bécsben megtartott tájékoztatón⁸⁸ Ursula Plassnik osztrák külügyminiszterasszony az előző napi magyar–osztrák közös kormányülés koszovói tanulságait összegezve csupán annyit tartott érdemesnek megjegyezni, hogy a magyar fél „bízik a békés rendezésben”.

Ami pedig a kisebbségi sorsot illeti, Koszovó nemcsak az albán mintával, az albánok által vívott küzdelem egyes elemeinek új környezetben való alkalmazásával teremthet követendő példát az önrendelkezési jog érvényesítése érdekében. Sokkal

inkább példaértékű lehet a kisebb etnikai közösségek számára a koszovói szerbeknek biztosított kisebbségi jogok rendszere, amelyet ha a gyakorlat valóban visszaigazol, akkor sikerrel lehet(ne) beépíteni a multietnikus államok jogrendjébe. Ebben az esetben a jelenleg inkább elutasító magatartást tanúsító többségi nemzetek számára is könnyebb lesz belátni, hogy kisebbségeik saját elképzeléseik szerint való boldogulásának biztosításával sem országuk nem lesz kisebb, sem ők nem veszítenek saját jogaikból semmit.

A vajdasági magyar kisebbség érdekérvényesítési törekvései, illetve fogadtatásuk újfent felhívják a figyelmet a magyarsággal kapcsolatban megnyilvánuló kettős mércére. Ha Budapest netán határozottan felemeli hangját bármely határontúli nemzetrészt érdekelében, rögtön érkezik a nacionalista bélyeg a környező országok részéről. Ehhez társul a Trianon óta velünk szemben folyamatosan érzékelhető nyugat-európai frusztráció, melynek eredménye, hogy a magyar ügyet agyon kell hallgatni, úgy kell tenni, mintha nem is létezne, hiszen az európai csatlakozás zömében már meg is oldotta azt. Ebben a környezetben aztán nem csoda, ha a magyar külpolitika jelenlegi „vérszegény” vonalvezetése nem mer és nem képes felvállalni semmilyen, a legkisebb konfliktust eredményező problémát sem. Pedig helyette sajnos nem fogja ezt megtenni senki. Vagy kiáll minden erejét és nemzetközi kapcsolatrendszerét latba vetve a határon túli magyar közösségek érdekeiért, vagy szembenéz azok hosszabb-rövidebb távon való teljes eltűnésével. Harmadik út ebben az esetben nem létezik. Az a nemzetstratégia ugyanis, amely alapvetően a többségi nemzetek kezétől és beleegyezésétől teszi függővé a magyar kisebbségekkel kapcsolatos politikát, nem stratégia, hanem önfeladás.

Felhasznált irodalom, dokumentumok, weboldalak

- A. Sajti, Enikő: *Impériumváltások, revízió, kisebbség. Magyarok a Délvidéken 1918–1947.* Napvilág Kiadó, Budapest, 2004.
- Blaku, Rifat: *Hintergründe der Auswanderung von Albanern aus Kosova in die westeuropäischen Staaten: Möglichkeiten der Wiedereinbürgerung in der Heimat.* Wien, 1996.
- Bodonyi Ilona: *Idők szorításában.* Kairosz Kiadó, Debrecen, 2002.
- Borsányi, András: *A Vajdaság nem Koszovó.* In: *Új Honvédségi Szemle 2005/11*, http://www.honvedelem.hu/hirek/kiadvanyok/uj_honvedsesegi_szemle/a_vajdasag_nem_koszovo
- Bozóki, Antal: *A magyarok helyzete Vajdaságban.* 2006. 04. 03., http://www.humanrightscenter.net/hu/index.php?option=com_content&task=view&id=24&Itemid=35&limit=1&limitstart=1
- Brusis, Martin: *Die Vojvodina in der aktuellen Politik und Verfassungsordnung Serbiens.* In *Südost-europa*, 53. évfolyam 2005, 4. füzet.
- Commission of the European Communities: *Communication from the Commission to the European Parliament and the Council. Enlargement Strategy and Main Challenges 2006–2007.* COM (2006) 649 , Brussels, 8. 11. 2006, http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2006/nov/com_649_strategy_paper_en.pdf

- Constitution of the Republic of Kosovo, 2008. <http://www.kosovoconstitution.info/repository/docs/Constitution.of.the.Republic.of.Kosovo.pdf>
- Constitution of the Republic of Serbia, 2006. <http://www.parlament.sr.gov.yu/content/eng/index.asp>
- Demographic changes of the Kosovo population 1948-2006, Statistical Office of Kosovo, 2008. <http://www.ks.gov.net/ESK/esk/pdf/english/population/Demographic%20changes%20of%20the%20Kosovo%20population%201948-2006.pdf>
- Egyezmény a Magyar Köztársaság és Szerbia és Montenegró között a Magyar Köztársaságban élő szerb kisebbség és a Szerbia és Montenegróban élő magyar kisebbség jogainak védelméről. Budapest, 2003. 10. 21., http://www.vmsz.org.yu/hu_new/dokumentumok/egyezmey_hscg.htm
- Juhász József: A koszovói válság történelmi háttére, é. n. (<http://www.balkancenter.hu/pdf/koszovo02.pdf>)
- Jurekovic, Predrag: Die politische Dimension des Krieges im Kosovo und in der BR Jugoslawien: Konfliktentwicklung, politische Initiativen der Staatengemeinschaft, Auswirkungen auf dem Umfeld. In Erich Reiter (Szerk.): Der Krieg um das Kosovo 1998/1999. Hase&Koehler Verlag, Mainz, 2000.
- Kisgyőri Roland: Kosovo: An der Schwelle zur Selbstbestimmung und am Abgrund des Völkerrechts? Arbeitspapier, Österreichisches Institut für Europäische Sicherheitspolitik, Maria Enzersdorf, 2007.
- Kramer, Helmut – Dzihic, Vedran: Die Kosovo Bilanz. LIT Verlag, Wien, 2006.
- A Magyar Koalíció autonómiakonceptiója, http://www.vmsz.org.yu/new/article.php?lg=hu&id_article=4613
- Magyarország Külkapcsolati Stratégiája, 2008. február 27., http://www.mfa.gov.hu/kum/hu/bal/Kulpolitikank/kulkapcsolati_strategia/hu_kulcapcs_strat.htm
- Main provisions of the Comprehensive Proposal for the Kosovo Status Settlement. In: Report of the Special Envoy of the Secretary-General on Kosovo's future status. United Nations S/2007/168, 26 March 2007. <http://www.unosek.org/docref/report-english.pdf>
- Malcolm, Noel: Kosovo: A Short History. London, 1998.
- Österreichisches Staatsarchiv/Archiv der Republik, Bundesministerium für auswärtige Angelegenheiten, Sektion II-Pol/1946, Jugoslawien 3.
- Petritsch, Wolfgang–Kaser, Karl–Pichler, Robert: Kosovo – Kosova. Wieser Verlag, Klagenfurt/Celovec, 1999.
- Resolution following UN Special Envoy Martti Ahtisaari's „Comprehensive Proposal for the Kosovo Status Settlement” and continuation of negotiations on the future status of Kosovo-Metohija, <http://www.srbija.sr.gov.yu/vesti/specijal.php?id=31679>
- Rohan, Albert: Diplomat am Rande der Weltpolitik. Molden Verlag, Wien, 2002.
- Rusinow, Dennison: Minorities in Domestic Politics: Yugoslavia. In: Valeria Heuberger – Othmar Kolar – Arnold Suppan – Elisabeth Vyslonzil (szerk.): Nationen, Nationalitäten, Minderheiten. Probleme des Nationalismus in Jugoslawien, Ungarn, Rumänien, der Tschechoslowakei, Bulgarien, Polen, der Ukraine, Italien und Österreich 1945–1990. Schriftenreihe des Österreichischen Ost- und Südosteuropa-Instituts, Band XXII. Verlag für Geschichte und Politik, Wien, 1994.
- Untersuchungsmission der Ad-Hoc-Delegation des Europäischen Parlaments in der Vojvodina und in Belgrad (29-31. Januar 2005), Bericht, Brüssel, den 2. März 2005, http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2004_2009/documents/dv/559/559830/559830de.pdf
- Vajdaság Autonóm Tartomány Statútum-tervezete, 2007. november 20. http://www.vmsz.org.yu/new/templates/articles/files/VAT_statutum%202007_november.pdf
- Voje, Ignacij: Die Entwicklung des Kosovo im Lichte der ethnischen Prozesse bis zur Mitte des 18. Jahrhunderts. In: Walter Lukan – Petra Moissi (szerk.): Im Spannungsfeld von Nation und Staat. Österreichische Osthefte, Jahrgang 33. Heft 2. Österreichisches Ost- und Südosteuropa-Institut, Wien 1991.

www.humanrightscenter.net
 www.index.hu
 www.mfa.gov.hu
 www.mno.hu
 www.nepszava.hu
 www.orf.at
 www.vmsz.org

Jegyzetek

- ¹ UCK: Ushtria Clirimtare e Kosoves: Koszovói Felszabadítási Hadsereg.
- ² Egy igen jellemző példa: a terület háború utáni helyzetét szabályozó ENSZ BT 1244-es határozatában a szerbek és az oroszok Szerbia területi integritásának zálogát látták, az USA és az EU vezetői a szerb–albán tárgyalások kudarcát követően egyre inkább a politikai döntést „megengedő” megállapodást. A témáról bővebben: Resolution following UN Special Envoy Martti Ahtisaari’s „Comprehensive Proposal for the Kosovo Status Settlement” and continuation of negotiations on the future status of Kosovo-Metohija, <http://www.srbija.sr.gov.yu/vesti/specijal.php?id=31679>; Kisgyóri Roland: Kosovo: An der Schwelle zur Selbstbestimmung und am Abgrund des Völkerrechts? Arbeitspapier, Österreichisches Institut für Europäische Sicherheitspolitik, Maria Enzersdorf, 2007.
- ³ 1912-ben a területet az akkor még különálló Szerb- és Montenegrói Királyság hódította meg, más olvasatban foglalta „vissza” az Oszmán Birodalomtól, megakadályozva ezzel „Nagy-Albánia” létrejöttét.
- ⁴ Az ENSZ Alapokmányban, illetve az 1975-ös Helsinkii Záróokmányban az aláíró országok, vagyis a Koszovó függetlenségét jelenleg elismerők és el nem ismerők is leszögezték, hogy határaik sértettségét egyfelől garantálják, másfelől pedig azokat megváltoztatni csak békésen, és ami sokkal fontosabb, kizárólag megállapodás útján lehet.
- ⁵ Vlagyimir Putyin még orosz államfőként 2007 októberében az EU és Oroszország vezetői közötti portugáliai találkozón a koszovói példa hatását tárgyalva „potenciális veszélyforrásnak” nevezte a magyarokat Románia számára. Bővebben: <http://www.kronika.ro/nd.php?name=Sh&kat=1&what=16100>
- ⁶ 2008. május végéig 20 uniós tagállam ismerte el Koszovót. Portugália, továbbá Málta sem zárkózott el ez előtt. A merev EU-s elutasítók így öt főre zsugorodtak: Spanyolország, Görögország, Ciprus, Szlovákia, Románia.
- ⁷ A Vajdaság – Voivodina kifejezés először 1848-ban bukkant fel, míg a magyar történelmi terminológiában a Délvidék megnevezéssel a 18-19. századtól a Magyar Királyság déli vármegyéit illették. Trianon után Délvidék alatt a Szerb–Horvát–Szlovén Királysághoz csatolt területeket értették, Horvátország nélkül, e terület azonban 1920 előtt nem alkotott közigazgatási egységet. A köznapi beszédben Délvidék a ma hivatalos „Vajdaság”-megjelölés szinonimájaként használatos.
- ⁸ Ignacij Vojc: Die Entwicklung des Kosovo im Lichte der ethnischen Prozesse bis zur Mitte des 18. Jahrhunderts. In: Walter Lukan – Petra Moissi (szerk.): Im Spannungsfeld von Nation und Staat. Österreichische Osthefte, Jahrgang 33. Heft 2. Österreichisches Ost- und Südosteuropa-Institut, Wien 1991. 186–187.
- ⁹ A 20. század eleji koszovói etnikai arányokat illetően a meglévő demográfiai feljegyzések nem adnak egyértelmű támpontot, lévén azokat mindkét fél, az albánok és a szerbek is propagandaeszközként használták. Viszonylag pontos adatok elsősorban a század második felére vonatkozóan állnak

- rendelkezésre. Az itt közölt adatok a Koszovói Statisztikai Hivatal () számításain, illetve Juhász József: A koszovói válság történelmi háttere című munkáján (lásd: <http://www.balkancenter.hu/pdf/koszovo02.pdf>) alapulnak.
- ¹⁰ Borsányi András: A Vajdaság nem Koszovó. In: Új Honvédségi Szemle 2005/11. http://www.honvedelem.hu/hirek/kiadvanyok/uj_honvedsesegi_szemle/a_vajdasag_nem_koszovo
- ¹¹ Untersuchungsmission der Ad-Hoc-Delegation des Europäischen Parlaments in der Vojvodina und in Belgrad (29-31. Januar 2005), Bericht, Brüssel, den 2. März 2005, 3. http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2004_2009/documents/dv/559/559830/559830de.pdf
- ¹² Ezt a véleményt egyébiránt 1980-ig a szerb történészek is osztották.
- ¹³ A. Sajti Enikő: Impériumváltások, revízió, kisebbség. Magyarok a Délvidéken 1918 – 1947. Napvilág Kiadó, Budapest, 2004. 25. o.
- ¹⁴ A. Sajti 2004. 149–152.
- ¹⁵ Petritsch, Wolfgang – Kaser, Karl – Pichler, Robert: Kosovo – Kosova. Wieser Verlag, Klagenfurt/Celovec, 1999. 110–112.
- ¹⁶ Malcolm, Noel: Kosovo: A Short History. London, 1998, 286.
- ¹⁷ Bodonyi Ilona: Idők szorításában. Kairosz Kiadó, Debrecen, 2002, 187–188.
- ¹⁸ A. Sajti 2004, 55.
- ¹⁹ Bodonyi 2002, 138–139.
- ²⁰ Petritsch–Kaser–Pichler, 1999, 133.
- ²¹ Elnevezése 1963-ig Jugoszláv Föderatív Népköztársaság, ezt követően 1992-ig Jugoszláv Szocialista Szövetségi Köztársaság volt.
- ²² Dennison Rusinow: Minorities in Domestic Politics: Yugoslavia. In Valeria Heuberger–Othmar Kolar–Arnold Suppan–Elisabeth Vyslonzil (szerk.): Nationen, Nationalitäten, Minderheiten. Probleme des Nationalismus in Jugoslawien, Ungarn, Rumänien, der Tschechoslowakei, Bulgarien, Polen, der Ukraine, Italien und Österreich 1945 – 1990. Schriftenreihe des Österreichischen Ost- und Südosteuropa-Instituts, Band XXII. Verlag für Geschichte und Politik, Wien, 1994, 72–73.
- ²³ Petritsch–Kaser–Pichler, 1999, 138.
- ²⁴ Demographic changes of the Kosovo population 1948–2006. Statistical Office of Kosovo, 2008, 7.
- ²⁵ A. Sajti, 2004, 350–351.
- ²⁶ OZNA: Odeljenje za zastitu naroda
- ²⁷ Untersuchungsmission der Ad-Hoc-Delegation des Europäischen Parlaments in der Vojvodina und in Belgrad (29-31. Januar 2005), Bericht, Brüssel, den 2. März 2005, 3., http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2004_2009/documents/dv/559/559830/559830de.pdf
- ²⁸ Az internált német lakosság száma hozzávetőleg 140 000 fő volt és szinte kizárólag nőkből, gyerekekből és idősekből tevődött össze. In: A. Sajti 2004. 322.
- ²⁹ Österreichisches Staatsarchiv/Archiv der Republik, Bundesministerium für auswärtige Angelegenheiten, Sektion II-Pol/1946, Jugoslawien 3, Grundzahl 110.279-pol/46, Geschäftszahl 111.510-pol/46.
- ³⁰ A. Sajti, 2004, 351–353.
- ³¹ Uo. 366–378.
- ³² Predrag Jurekovic: Die politische Dimension des Krieges im Kosovo und in der BR Jugoslawien: Konfliktentwicklung, politische Initiativen der Staatengemeinschaft, Auswirkungen auf dem Umfeld. In Erich Reiter (Szerk.): Der Krieg um das Kosovo 1998/1999. v. Hase & Koehler Verlag, Mainz, 2000. 40.
- ³³ Demographic changes of the Kosovo population 1948–2006, Statistical Office of Kosovo, 2008, 7.
- ³⁴ Borsányi, 2005.

- ³⁵ http://www.vojvodina.sr.gov.yu/index.php?option=com_content&task=view&id=178&Itemid=86
- ³⁶ Azem Vllasi és Kaqusha Jashari
- ³⁷ Rifat Blaku: Hintergründe der Auswanderung von Albanern aus Kosova in die westeuropäischen Staaten: Möglichkeiten der Wiedereinbürgerung in der Heimat. Wien, 1996, 55.
- ³⁸ A Daytonban megkötött békeszerződés a bosnyák háborút zárta le.
- ³⁹ Egyedül Drenica térségében 1998 márciusának elejétől július végéig legkevesebb ezer albán civil lakos esett áldozatul a szerbek mészárlásának.
- ⁴⁰ Constitution of the Republic of Serbia, 2006, Preambulum, <http://www.parlament.sr.gov.yu/content/eng/index.asp> (A továbbiakban CRS 2006.)
- ⁴¹ Kramer, Helmut – Dzihic, Vedran: Die Kosovo Bilanz. LIT Verlag, Wien, 2006. 125–126.
- ⁴² http://www.vojvodina.sr.gov.yu/index.php?option=com_content&task=view&id=178&Itemid=86
- ⁴³ Bozóki Antal: A magyarok helyzete Vajdaságban. 2006. 04. 03., http://www.humanrightscenter.net/hu/index.php?option=com_content&task=view&id=24&Itemid=35&limit=1&limitstart=1
- ⁴⁴ CRS 2006. Article 184.
- ⁴⁵ CRS 2006. Article 183–184.
- ⁴⁶ CRS 2006. Article 14, Article 75.
- ⁴⁷ CRS 2006. Article 78.
- ⁴⁸ Vajdaság Autonóm Tartomány Statútum-tervezete, I. fejezet, 2007. november 20. http://www.vmsz.org.yu/new/templates/articles/files/VAT_statutum%202007_november.pdf (A továbbiakban Statútum-tervezet 2007.)
- ⁴⁹ Utóbbival a Statútum-tervezet IV. fejezete külön is foglalkozik.
- ⁵⁰ Main provisions of the Comprehensive Proposal for the Kosovo Status Settlement. In Report of the Special Envoy of the Secretary-General on Kosovo's future status. United Nations S/2007/168, 26 March 2007. <http://www.unosek.org/docref/report-english.pdf>
- ⁵¹ Constitution of the Republic of Kosovo, 2008. <http://www.kosovoconstitution.info/repository/docs/Constitution.of.the.Republic.of.Kosovo.pdf> (A továbbiakban CRK 2008.)
- ⁵² CRK 2008. Article 58.
- ⁵³ CRK 2008. Article 64.
- ⁵⁴ CRK 2008. Article 81.
- ⁵⁵ CRK 2008. Article 124.
- ⁵⁶ CRK 2008. Article 61, Article 156.
- ⁵⁷ CRS 2006. Article 182.
- ⁵⁸ CRS 2006. Article 12, Article 176.
- ⁵⁹ A Magyar Koalíció autonómiakonceptiója, http://www.vmsz.org.yu/new/article.php?lg=hu&id_article=4613
- ⁶⁰ CRS 2006. Article 76–77.
- ⁶¹ Az Autonóm Körzet Ada, Csóka, Kishegyes, Magyarkanizsa, Óbecse, Topolya, Törökkanizsa és Zenta községeket, valamint Szabadka városát foglalná magába.
- ⁶² CRS 2006. Article 137, Article 178.
- ⁶³ Consultative Council for Communities, CRK 2008. Article 60.
- ⁶⁴ Borsányi 2005.
- ⁶⁵ Untersuchungsmission der Ad-Hoc-Delegation des Europäischen Parlaments in der Vojvodina und in Belgrad (29-31. Januar 2005), Bericht, Brüssel, den 2. März 2005, 6., http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2004_2009/documents/dv/559/559830/559830de.pdf
- ⁶⁶ Rohan, Albert: Diplomat am Rande der Weltpolitik. Molden Verlag, Wien, 2002. 324.
- ⁶⁷ Human Rights Center, Szenttamás, 2006, <http://www.humanrightscenter.net/hu/index.php>

- ⁶⁸ Untersuchungsmission der Ad-Hoc-Delegation des Europäischen Parlaments in der Vojvodina und in Belgrad (29–31. Januar 2005), Bericht, Brüssel, den 2. März 2005, 12–13., http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2004_2009/documents/dv/559/559830/559830de.pdf
- ⁶⁹ Borsányi 2005.
- ⁷⁰ United Nations Security Council: Report of the Special Envoy of the Secretary-General on Kosovo's future status, S/2007/168, 26 March 2007, 4–5., <http://www.unosek.org/docref/report-english.pdf>, illetve Commission of the European Communities: Communication from the Commission to the European Parliament and the Council. Enlargement Strategy and Main Challenges 2006 – 2007. COM (2006) 649 , Brussels, 8. 11. 2006, 14. o., http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2006/nov/com_649_strategy_paper_en.pdf
- ⁷¹ <http://www.nepszava.hu/default.asp?ccenter=onlinecikk.asp&articleid=1019979>
- ⁷² <http://www.mno.hu/portal/535862>
- ⁷³ <http://www.washingtontimes.com/news/2008/feb/29/letters-to-the-editor-22151676/?page=3>
- ⁷⁴ http://www.vmsz.org.rs/article.php?lg=hu&id_article=3179
- ⁷⁵ <http://volksgruppen.orf.at/kroatenungarn/aktuell/stories/65750/>
- ⁷⁶ Magyarország Külkapcsolati Stratégiája, 2008. február 27., http://www.mfa.gov.hu/kum/hu/bal/Kulpolitikank/kulkapcsolati_strategia/hu_kulkapcs_strat.htm
- ⁷⁷ Gyurcsány Ferenc beszéde a misszióvezetők éves értekezletén, 2007. július 30., http://www.mfa.gov.hu/kum/hu/bal/Kulpolitikank/Kulkepvisoletvezetoi_2007/gyurcsany_teljes_beszed_070730.htm
- ⁷⁸ Martti Ahtisaari, koszovói ENSZ-megbízott Somogyi Ferencsel tárgyalta, 2006. 04. 25., http://www.mfa.gov.hu/kum/hu/bal/Aktualis/latogatasok_es_esemenyek/060425_somogyi_ahtisaari.htm
- ⁷⁹ Amerikai megbízott: nyáron kerül napirendre a koszovói státus ügye, 2006. május 24., http://www.mfa.gov.hu/kum/hu/bal/Aktualis/Miniszteri_allasfoglalasok/060525_somogyi_wisner.htm
- ⁸⁰ „Magyarország Koszovó és a Vajdaság ügyét nem kapcsolja össze, mindig szigorúan külön kezelte és kezeli.”: Mátrai Zsuzsanna külügyi szóvivő-helyettes nyilatkozata az Indexnek 2007. 04. 12-én, <http://index.hu/politika/kulfold/bacska6123/>
- ⁸¹ Magyar álláspont a koszovói rendezésről, 2007. 02. 09., http://www.mfa.gov.hu/kum/hu/bal/Aktualis/Szovivoi_nyilatkozatok/070209_koszovo.htm
- ⁸² Koszovó státusának rendezésével együtt biztosítani kell Szerbia EU-integrációs jövőjét, 2007. 09. 02., http://www.mfa.gov.hu/kum/hu/bal/Aktualis/A_Kulugyminiszterium_allaspontja/hirek_070903.htm
- ⁸³ <http://www.mno.hu/portal/549534?searchtext=Koszovó#>
- ⁸⁴ Egyezmény a Magyar Köztársaság és Szerbia és Montenegró között a Magyar Köztársaságban élő szerb kisebbség és a Szerbia és Montenegróban élő magyar kisebbség jogainak védelméről. Budapest, 2003. 10. 21., http://www.vmsz.org.yu/hu_new/dokumentumok/egyezmény_hscg.htm
- ⁸⁵ Nagyon is látható a külpolitika, amelyben érdekeket és értékeket követünk, 2008. 02. 01., http://www.mfa.gov.hu/kum/hu/bal/Aktualis/Miniszteri_allasfoglalasok/GK_interju_Nepsz_080201.htm
- ⁸⁶ A külügyminiszter Koszovó függetlenségének elismerését javasolja a kormánynak, 2008. február 18., http://www.mfa.gov.hu/kum/hu/bal/Aktualis/Miniszteri_allasfoglalasok/GK_Kosovo_080218.htm
- ⁸⁷ Die Zukunft des Kosovo. Konferenz des Instituts für den Donauraum und Mitteleuropa, Wien, 2007. 03. 21.
- ⁸⁸ A konferenciára 2007. november 30.-án került sor a bécsi Hofburgban, melyen Ursula Plassnik mellett részt vett Jaap de Hoop Scheffer NATO főtitkár, Joachim Rücker koszovói ENSZ-különmegbízott, valamint Pieter Feith, az Európai Tanács Európai Biztonság és Védelmi Politikai főigazgató-helyettese.